

Владимир Полянов
Слънцето угаснало

Глава I

Една нощ към края на юли трима мъже, мълчаливи и заслушани, стояха в ъгловата стая на една къща недалеч от зоологическата градина. Завесите на прозорците, от които единият гледаше към двора и входа на къщата, а другият – към улицата, не бяха спуснати. Беше звездна и тиха нощ. Отнякъде непрекъснато чуруликаше птичка.

Ася Струмски стоеше неподвижен до прозореца откъм улицата и нетърпеливо очакваше някого. Улицата беше пуста, недалече от къщата самотна блестеше електрическа лампа. Върху лицето на мъжа горяха лъчи и то изглеждаше вдъхновено и хубаво. Тялото се очертаваше в полусенките на стаята и в драпериите на завесите. То беше високо и с нежните черти на съвсем млад човек.

Другите двама седяха в тъмното на стаята и едва се забелязваха. На масата, до прозореца откъм двора, имаше разхвърляни листове за писане. Все тъй небрежно там бяха сложени три пистолета.

По улицата отдавна не минаваше никой. Наближаваше единадесет часа. Струмски се дръпна от прозореца и, като се обърна към другите, прошепна:

– Здравей трябваше да дойде досега.

Той подхвърли тия думи и едва можеше да прикрие безпокойството, което го вълнуваше, без да може сам да си обясни дали то беше за закъснелия приятел или за нещо друго. Тримата мъже изглеждаха на заговорници, които чакат някакъв сигнал или дебнат из засада. Не смееха да запалят лампата, криеха се в тъмното на стаята и шепнеха. Сега до прозореца отиде Загорев. Той се изправи, прикрит зад плюшената половина на завесата, и остана там с поглед, втренчен към улицата. Върху стената се появи, голяма и кръгла, сянката на главата му.

– Може и да е заминал! – обади се отново Струмски.

Третият, който седеше в тъмното, грубо подметна:

– Играе другарчето! Винаги така си мислех. На подлещи не трябва да разчитаме. Това е добра сметка!

– Михо! – тихо го укори младият.

– Туй-то! Казах го! Мисли каквото искаш.

– Здравето каза още преди месец, че ще пътува. Закле ми се вчера, че ще дойде, ако може да отложи пътуването. Решението, нали знаете, изненада всички.

– Туй-то! Значи не е трябвало да пътува. Но той е заминал или се е скрил в някой таван, за да излезе утре, ако всичко се свърши добре.

– Това говориш за Здравев! – искрено се учуди Струмски. – Та той беше най-добрият, най-нетърпеливият между нас. Ти си несправедлив!

– Те са винаги такива, докато само се приказва, а при делото изчакват. Познавам тия птички.

– Кои „те“?

– Здравевци! А най-много нашия Методи Здравев. Ти си бил винаги доверчив. Здравев е способен и да ни издаде, ако утре ние не бъдем победители.

– Михо! – почти извика Струмски и сега в гласа му прозвуча по-скоро изненада и страх, отколкото упрек.

– Туй-то! – приключи разговора Михо.

Той имаше силния глас на едър, гърдест мъж. Напразно се мъчеше да шепне. Точно това издаваше неговия изгубен в тъмното образ. В гласа му имаше подкупваща искреност, зад грубите и кратки думи се усмихваше една романтична смелост. Тъмното криеше несложния образ на един сърдечен човек и дързък воин. Внезапно той погледна към прозореца.

– Е, Любо!

Сянката на голямата глава при прозореца се обърна.

– Нищо още!

– Колко е часът?

– Дванайсет без четвърт.

По улицата неочаквано се чува стъпки. Любен Загоров се дръпна още повече от прозореца, но, скрит зад завесата, той погледна навън. Дворната врата изскърца и по стълбите към входа на къщата се промъкна тихо една сянка.

– Сигурно е Здравев – прошепна Струмски.

– Или полицаи! – с присмех каза Михо.

Тримата се струпаха предпазливо на прозореца откъм входа, в същия миг в ръката на всекиго блесна металът на пистолет. Ася Струмски изговори учудено:

– Жена ми!

Наистина една женска фигура беше се изправила пред входната врата. Чу се звънец.

Струмски бързо излезе. През стъклото на входната врата той погледна жената, преди да отвори, като че ли се боеше да не е сбъркал.

Жената остана за миг мълчалива и неподвижна, после, внезапно

зарадвана, протегна ръце и увисна на врата на мъжа. Той заговори с упрек, но всяка негова дума криеше тревога и нежност.

– Защо дойде? По тоя час как посмя да тръгнеш сама? Това е неблагоприятно. Нали знаеш каква е тази нощ. Надя, ти ми създаваш само безпокойствие.

Тя се притискаше до него и и нежно го галеше.

– Не се сърди. Исках само още веднъж да те видя. Не можеш да изтрая. Нашата къща е толкова близо. Сега веднага ще си отида.

Тя беше без шапка, наметната леко с някакъв шал, трепереше от нощния хлад или от тревога. Косите ѝ падаха върху очите, държеше се плахо, в тъмнината се очертаваше безкрайно нежният ѝ профил. Гласът ѝ тръпнеше от вълнение, а немирните коси и тъмното криеха изобилните сълзи на очите. Тя плачеше и изнемогваше в мъката да скрие това от мъжа. Той притвори вратата, обгърна главата ѝ с двете си ръце и я целуна.

– Сега си иди.

И веднага се разтревожи.

– Господи! Как ще си отидеш сама. Защо вършиш такива лекомислия!

Тя се освободи от прегръдката му, загърна се с шала.

– Не се безпокой, улиците са съвсем пусти. Само за няколко минути ще изтичам до къщи. Ася, ти кога ще си дойдеш?

– Чакай ме утре по обед. Нали ти казах вече.

– Ах, така ме е страх за тебе! Ася, не можеш ли да се откажеш?

Последните си думи произнесе така, като че ли дълго ги е задържала, може би се е срамувала от тях и сега, на прага на най-голямо отчаяние, те се откъснаха от сърцето ѝ. Но се опомни бързо и преди той той да възрази, заговори:

– Не. Не. Не ме слушай. Ох, не съм малодушна, аз зная защо си тук и разбирам колко глупави са молбите ми.

Тя знаеше всичко, което мъжете щяха да вършат, уверяваше, че не е малодушна, но това звучеше като урок, който трябваше да повтаря, навярно по негово внушение. Извърна глава, за да прикрие сълзите си. Той забеляза нейната тревога и се реши да ѝ даде най-малката утеха.

– Почакай. Аз ще те изпратя.

Отиде при другарите си.

Михо се беше изправил сред стаята и изглеждаше неизмеримо голям. Загоров се беше върнал при прозореца откъм улицата. Два от револверите отново лежах на масата. Струмски се обади:

– Аз ще изляза за десет минути. Не мога да оставя жена си сама.

Искаше да тръгне, но Михо протегна ръка, стисна го здраво и като затвори вратата пред него, каза право в очите му:

– Ти си луд! Ние и без това трябва да се измъкваме оттук заради глупостите на жена ти, а ако отидеш до дома си, значи да влезеш право в устата на вълка.

Струмски го погледна изненадан.

– Мислиш, че са я проследили?

– А къде е сигурността, че не са?

В този миг гръмна далечен залп от пушки.

Загоров се дръпна от прозореца.

– Чухте ли? Започва!

Михо посегна към масата и взе пистолет, сложи го в джоба си, после пристъпи с тежки крачки до тъмния ъгъл на стаята и вдигна една пушка.

– Да вървим!

В гласа му имаше нещо ликуващо. Тримата чакаха този залп. Това беше сигналът. Загоров също сложи пистолет в джоба си и взе пушка от ъгъла.

– Да вървим! – повтори той, но в неговия глас нямаше радост, а твърдо решение на волята да премине всички пътища и пречки, по които може да се стигне до една цел.

Единият беше увлечен от самата борба, от сигналите през нощта, от звъна на оръжието и, може би, от желанието да внушава страх със силата си. Загоров имаше белезите на идеалист, който вижда желаната далечна звезда и преминава през борбата, защото е неизбежна.

Само Струмски се смути. За него сигналът като че ли дойде много рано – или съвсем неочаквано, но тъй също прехвърли през рамо пушка, после изпревари другите и излезе в коридора. Жена му стоеше притиснатата до вратата. Когато го видя, прехапа ръка, за да не извика. Той се хвърли към нея, прегърна я и заговори развълнувано:

– Защо, защо дойде? Да ми създаваш излишни безпокойства. Ах, колко си неразумна!

Тя прошепна, за да не издаде плача си:

– Не се сърди. Тоя гръм ви вика, нали? Аз ще си отида сама, не се безпокой.

В неудържим порив обгърна главата му и той усети треперещите ѝ устни и сълзите ѝ на лицето си.

Другите двама излязоха мълчаливо в коридора.

Надя Струмска замаяна се дръпна, отвори вратата и избяга. Мина двора, излезе навън и започна да тича до ъгъла на първата пресечна улица. Там се облегна в тъмното на една стена и втренчи очи към вратата, от която някой излезе.

По улицата нямаше никой. Електрическата лампа гореше само на срещния ъгъл. Небето беше звездно и спокойно. Никой път градът не е изглеждал така мълчалив и тайнствен. Сякаш из въздуха се носеше голямото събитие, което трябваше да стане.

Тя се вгледа през сълзи. Под светлината на лампата при срещуположния ъгъл само за миг се мярнаха тримата мъже и се изгубиха в тъмнината. Те отидоха. Тя знаеше къде.

Съкрушена, тръгва с колебливи стъпки. Минава още две напречни улици. Спира и отново тръгва. Беше уморена, но чувстваше, че умората не идеше от пътя. Най-после натисна една врата и влезе в дома си. Съвсем бегло тя забеляза, че един от прозорците на втория етаж светеше.

Те живееха на първия етаж. Слугинята си беше легнала. Надя Струмска запали лампата във вестибюла, към който гледаха вратите на трите стаи. На закачалката над огледалото видя шапката на мъжа си. Спомни си веднага, че той беше излязъл с туристическия каскет. Спря се замислена. Паметта ѝ възстановяваше тръгването на Ася, отново го виждаше. Той се шегуваше. Бяха си казали сериозното. Тя знаеше, че той отива, за да се хвърли през тая нощ в една тежка и неравна борба. Може би нямаше да се върне. Те приказваха върху всичко и бяха решили, че друг път няма – тя с плахия възторг на влюбена, мъжът със съзнанието на борец. И когато тръгваше, оставаше да се пошегуват. Страшно то бе изчезнало в думите.

Сега споменът за раздялата я тревожеше. Пустата къща и тая шапка на закачалката направиха очите ѝ да погледнат далече. Мигът на раздялата избяга назад, сякаш не е бил преди четири часа, сякаш тя не беше с мъжа си отново само преди няколко минути. Стори ѝ се, че се връща от погребение. Мъртвецът е заровен, тя влиза в дома, дето той е живял и вижда негов предмет.

Устните ѝ затрепериха от внезапен плач – без сълзи, без глас. Хвърли се към едната врата и влезе в спалнята.

Те бяха женени само от няколко месеца. На масичката до леглото на Ася имаше цветя. На пода върху малкото килимче бяха сложени неговите пантофи с бродерия. Никой не знаеше, че тя сама бе приготвила материята за тях. Спалнята беше в сини тапети, а кристалиновите завеси, балдахинът на позлатения корниз, покривките върху леглата сияеха

в снежна белота. Никой не знаеше, че тя от месеци преди сватбата денонощно си бодеше ръцете, за да приготви тези дреболии. Те прекараха две години като годени и тя бе изучила всичко, което той харесва, защото го обичаше дълбоко и беззаветно.

Когато влязоха в своята къща, той я целуна от радост. Тя не беше изпуснала нищо, за да направи жилището по вкуса му. Но от тоя ден той трябваше непрекъснато да я целува. Тая малка, нежна жена със сладки устни, умно чело и прелестна усмивка, посвети живота си на него.

Страшното през тая нощ не дойде неочаквано. Ася беше оценил своята жена и като добър приятел, така че тя знаеше всичко. Тая нощ Ася се хвърляше в една борба, която, според него, беше неизбежна. Тя разбираше много малко от хилядите причини, които той ѝ изреждаше за да я убеди, но неговите думи я вълнуваха и тя обичаше своя мъж точно такъв – идеалист и герой. Имаше понятие какво нещо е бунт срещу едно правителство, което държи в ръцете си всички държавни сили, но тя никога не се разтревожи. Страшното изчезваше във виденията, които ѝ се мяркаха в разпалените думи на мъжа. Тя виждаше ореола на герой върху челото му, не и смъртта. Страшното изчезваше зад хубавите думи.

Лежеше по лице на едно от леглата и цялото ѝ тяло трепереше от мъчителния плач без сълзи и без глас. Тая нощ осъзна страшното, срещу което бе тръгнал Ася. В душата ѝ нямаше разкаяние, че не бе му попречила да тръгне. Тя се тресеше в спазмите на мъчителния плач, като малко дете, внезапно ужасено от страшното, което то е мислило за играчка.

Може би беше вече един или два часа. Зад пердетата, зад стените, там по улиците, из целия град се извършваше мистерията на бунта. До ушите и долитаха далечни пушечни изстрели. Тя лежеше без да долавя признаците на общия ужас, вцепенена от страх за мъжа си. Под прозорците откъм улицата бързо преминаха конници и сега съвсем близо се чува изстрели.

Тя скочи от леглото, мина в съседната стая през проходната врата, която стоеше отворена, и погледна през прозореца към улицата. На няколко крачки далече видя електрическата лампа, а отсреща – съседните къщи, със спуснати завеси на прозорците, неми и пусти. По улиците нямаше никой, но съвсем наблизко, може би в съседната улица, се водеше същинско сражение. Наведнъж гръмнаха стотина пушки.

Обхвана я несдържаност. Притискаше ръце до гърдите си и търсеше прозорец, откъдето да види какво става. Четирите прозореца на двете стаи, кабинетът и трапезарията бяха откъм улицата. Опита от всеки, но отново виждаше електрическата лампа на улицата и немите, пусти

къщи отсреща. Не смееше да запали електричеството из стаите, но когато излезе във вестибюла, видя, че бе забравила там лампата да гори. Бързо я изгаси и погледна към стъклата на входната врата. В тях блестеше светлина. Спомни си за осветения прозорец на втория етаж.

В тоя етаж живееше семейство Здравеви. Методи Здравев, познат адвокат в града, беше приятел от студентство на Ася. Двете семейства, попаднали случайно в една и съща къща, живееха другарски. Госпожа Здравева беше добра приятелка, приказлива и любезна.

Спомни си за нея и изведнъж къщата ѝ се видя по-малко пуста и страшното – по-поносимо. Ако отиде при приятелката, сложила глава на рамото ѝ, тя можеше да заплаче със сълзи и да сподели болката си.

Отвори нетърпеливо вратата и почти изтича по стълбите. Вестибюлът на горния етаж светеше. Надя Струмска потропа на стъклената врата.

Глава II

Ако Ася Струмски трябваше да отговори какъв е Здравев, имаше си готов отговор, който можеше да даде без колебание. Той обичаше приятеля си заради неговата общителност, заради веселия му характер, бистрия му ум и безспорната му хитрост, която по никой начин не минаваше границата на честността. Ася се привързваше лесно и много пъти преценяваше работите твърде снизходително. Точно това бяха казали другите, които също можеха да имат мнение за Здравева. През погледа на тия други Здравев добиваше съвсем нов образ. Неговата общителност някои намираха за ловко приспособяване и желание да се харесва, а във веселия му характер откриваха белези на еротични склонности и животинска алчност.

Всъщност Здравев не можеше да бъде покрит с никакво наметало, защото неговите прояви идеха най-неочаквано. Той можеше да бъде и добър и зъл, и веселяк и циник, и всичко се ръководеше от една хитрост, която не знаеше граници, но която му уреждаше богато живота. На тридесетата си година той беше известен адвокат, пет години по-късно – богат човек. Мнозина се учудваха как се постига всичко това и не можеха да налучкат начините. Пътеките на неговия живот бяха направили най-разнообразни зигзаги. Веднъж той е деятел в партиен клуб, друг път е начело на акционерно дружество. Между това се ожени. Още първата година след сватбата се понесоха най-грозни слухове за семейния му живот. Младата жена много бързо направи къщата му весела, но съпругът изглеждаше от най-щастливите. Някои намираха, че той ловко употребява жена си за да завързва полезни приятелства, други намираха, че затваря нарочно очите си, за да не го укоряват за собствените му прегрешения. Той изглеждаше само щастлив съпруг.

Когато Ася и другарите му започнаха подготовленията за бунта срещу властващото правителство, Здравев се присъедини към тях. Някои настояваха за известна предпазливост към него, защото вярваха на слуховете за близките му връзки с хората на правителството, но те срещнаха съпротивата на другите, които виждаха в Здравева най-горещия си привърженик.

Тая нощ Методи Здравев беше изчезнал за всички...

Гърмежите – ту далечни, ту много близки, не спираха.

Надя Струмска потропа втори път. Тя стоеше вече дълго пред

стъклената врата на Здравеви. Най-последно госпожата излезе и посрещна изплашена и смутена приятелката си. Не изглеждаше да е спала.

– Каква нощ, моя мила! И Методи замина. Какво може да стане! Господин Струмски не е ли долу?

Отвори вратата на една стая и въведе гостенката си. Надя пристъпи прага и се спря учудена. В гостната стая, на едно канапе седеше непознат млад господин, който лениво пушеше цигара.

Госпожа Здравева попита с глас, в който още тръпнеше смущение:

– Не се ли познавате? Господин Младенов. Писател. Не си ли чувала за него?

Господинът стана и се поклони.

– Госпожа Струмска!

Надя не подаде ръка.

Домакинята поясни:

– Господин Младенов е приятел на Методи. Гърмежите го завариха в къщи и аз не посмях да го пусна в такова време да си върви.

Господинът се усмихна:

– За което трябваше да се лишите от съня си.

Седна и зае предишната си уморена поза с цигара между пръстите. Той беше около тридесет годишен, с широки рамене, мургав, със сини очи, имаше хубави устни и две дълбоки бразди от носа към устата, които придаваха на избръснатото му лице ироничен и властен израз.

Госпожа Здравева искаше настойчиво да внуши невинността на късното посещение. Тя говореше и непрекъснато задаваше въпроси. Разбра се, че дори мъжът ѝ помолил господин Младенов да бъде тая нощ в дома му, а сам той заминал по много важна работа за чужбина.

Надя Струмска стоеше неспокойна от нестихналия страх и смутена от чувството, че е извършила нещо неловко. Разкайваше се, че е дошла. Знаеше, че Здравев работи заедно с Ася и очакваше да намери приятелка и участница в страданието си. Сега разбра, че приятелката ѝ няма защо да се тревожи. Господин Здравев заминал за чужбина и се погрижил да не остане жена му сама. Не лъжеше ли приятелката ѝ? Все едно. При нея не можеше да намери успокоение.

Неочаквано писателят се раздвижи, угаси цигарата си и попита:

– Госпожа Струмска изглежда много разтревожена. Сама ли сте, госпожо, тази нощ?

– Да, мъжът ми не е в къщи.

– Заминал?

– Не.

– Из града?

Господинът се облегна на канапето.

– Неприятно наистина! Тия луди хора кой знае какво вършат тази нощ.

– Кои са луди?

– Не мъжът ви, разбира се. Не чувате ли, тая нощ е истински ад из града. Говори се за скорошен преврат. Може би тая нощ са се опитали. Навярно вашият мъж е останал като мен от, предпазливост, у някои познати.

Неговият глас беше суров, когато говореше за другите, и неочаквано ласкав и мек, когато ставаше дума за нейния мъж. Тя не го поглеждаше, но усещаше, че той не сменя очите си от нея. Стоеше изтръпнала – насреща госпожа Здравева и се усмихваше. Едва сега забеляза, че домакинята е облечена съвсем леко, с нейната копринена рокля за приеми. Тая жена беше руса, свежа, със силно начервени устни, ръцете и бяха голи и тя, под замъглената от абажура светлина, изглеждаше неприлично сладна.

Стана. Не ѝ се стоеше вече в тая стая. От нейната обърканост, точно в този миг изплува едно енергично чувство. Спомни си думите на господина и почти грубо повтори:

– Кои наричате луди?

Стори ѝ се, че нейният мъж е оскърбен и с неочаквана пламенност, зад която се криеше любов и отчаяние, заговори:

– Тия ли, които жертват живота си тая нощ? Вие сте писател. Много добре. И наричате луди тези, които са идеалисти и герои?

Говореше за множеството, а мислеше само за съпруга си. Той беше идеалист и герой. Собствените ѝ думи я разчувстваха и внезапната пламенност се стопи в неутешима скръб. Очите ѝ се напълниха със сълзи, поиска да си тръгне, но не можа да направи и крачка, седна отново, покри лицето си с ръце и неудържимо зариди.

Младенов стана изненадан и разтревожен. Госпожа Здравева избърза към нея и я прегърна. Господинът заговори меко, сякаш галеше:

– Нима ви оскърбих? Може би се изразих грубо. Но, наистина, помислете, за какво жертват живота си тия хора. Да, те са герои. Вие имате право. Ах, не плачете. Признавам, те са герои и идеалисти. Но за какво е техният героизъм, какъв е идеалът им? Там е разликата между мое то и вашето схващане. Аз мисля, че животът е по-ценен, за да не се пропилява в борба срещу едно правителство, да речем.

– Мила моя! – ласкаво шепнеше домакинята и галеше косите на

разплаканата.

Надя Струмска се изправи, за миг погледна писателя, после приятелката си. Неволно на устните ѝ се яви лоша усмивка, сякаш искаше да ухапе. В тоя миг тя знаеше съвсем определено за какво друго може да жертва тоя господин живота си и за какво би скърбяла госпожата с голите сладострастни ръце. Не каза дума. Извърна се и тръгна.

Здравева я придружи през вестибюла до вратата. Сложила ръка на рамото ѝ, тя шепнесе:

– Защо не останеш, Надя? Какво ще правиш долу сама? Младенов не искаше да те оскърби, само че той си има съвсем особени мнения. После, помисли, не бих ли се обидила и аз? Та не е ли и Методи в тая работа?

Надя бързо слезе по стълбите. Тя знаеше, че и Здравев е в „тая работа“. Докато отключваше вратата на техния етаж, за първи път се запита:

„Но защо точно тая нощ е заминал?...“

Настъпваше утрото. Нещо извънредно бе станало през нощта и хората, още недоспали, но успокоени малко от светлината на изгряващия ден, подаваха глави из прозорците, излизаха пред дворните врати и търсеха с очи да дойде някой и да им обясни станалото. Някои по-смели тръгнаха по улицата, отиваха до ъгъла и поглеждаха.

От различни краища на града долитаха необикновени вълнения и отново прогърмяваха пушки, но тия изстрели приличаха по-скоро на безцелните изстрели от добро настроение. Пред някои врати се събират съседи.

Надя влезе в спалнята. Тя изглеждаше тъжна и измъчена, но вече не плачеше. Беше разбрала нещо и това ѝ възвърна вътрешните сили, за да гледа на събитията с героично самопожертване. Сега можеше със спокойствие да мисли, че нейният мъж е в огъня на една опасна борба. Дали си струваше да се излага толкова за своите идеи! Думите на писателя не бяха я разколебали. Тя чувстваше малко гордост заради Ася. Но зад това спокойствие, зад това величие на саможертвата се криеше повече мъка. На нея ѝ действаше разликата, която тя направи между писателя Младенов и мъжа си, но тя би умряла същия миг, в който биха ѝ съобщили, че Ася няма да се върне. От тая нощ тя го обичаше с обожание, страх и неукротима мъка.

Нямаше сили да се крепи от умора, но не можеше да спи. Седна на неговото легло и остана неподвижна, чувствителна към всеки шум, който можеше да я предизвести за неговото завръщане.

В тая утрина градът се опиваше от новости. Изведнъж се узна. Имало преврат, който сполучил. По улиците тръгнаха тълпи. Увлечението завлече някои към участъците и казармите, дето си предлагаша услугите на новата власт. Към шест часа се пуснаха вестниците.

Беше хубав, слънчев ден. Оживлението, затворените магазини – придаваша празничност на града. Дали всички се радваха за успеха на заговорниците или бързо се приспособяваха към по-силните! Вестниците даваха подробности за извършеното.

В просъница Надя чуваше шума по улицата. Когато слънцето нахлу в стаята, нейното лице изглеждаше съвсем бледо, а очите ѝ – стъклено неподвижни. Ася ѝ обеща да се върне сутринта. Беше вече обед. Защо не идеше?

Звънецът неочаквано я изпълни с надежда. Скочи и се хвърли към вратата. Беше брат ѝ.

– Тук ли е Ася? – попита той веднага.

Беше възбуден, небрежно облечен, с джобове, пълни с листове хартия, които стърчаха навън. Под шапката му висяха разчорлени коли. Очите му святкаха.

– Бързо, искам да се видя с Ася. Излезе ли? Няма ли го?

Надя Струмска стоеше няма. Нейният брат Слав, журналист по професия, дохождаше много рядко у тях и тя знаеше причината за това. Той и Ася преди много време бяха разговаряли надълго. След това Ася винаги казваше:

– Жалко, но Слав е прекалено гъвкав и чувствителен към политическите бои. Понякога ми е обидно да говоря с него.

Под тия думи почти не се прикриваше дълбокото чувство на презрение и Надя знаеше това. Слав разбираше, че неговия зет не го много обича и не търсеше дружбата му, а във вестника, който редактираше, твърде често не скриваше пренебрежението си към групата, от която произхождаше Ася. Сестрата винаги със съжаление мислеше, че в една бъдеща борба нейният брат и съпругът ѝ ще бъдат противници. Защо сега, в разгара на борбата, Слав търсеше Ася?

Всичките ѝ мисли за тия отношения се стопиха с последния въпрос и отново на лицето ѝ застана безпокойството за съпруга, който още не беше се върнал. Погледна брат си и с един глас, в който тръпнеха плахост и лоши предчувствия, прошепна:

– Ася го няма.

Слав свали шапката си и чорлавата му коса, освободена, настръхна:

– Така си и мислех. Кога излезе?

– Още снощи.

Братът протегна ръце, изпусна шапката и молива, който дотогава въртеше между пръстите си, и като прегърна бурно сестра си, извика:

– Ася ще стане министър. Поздравявам те.

После започна да се разхожда из вестибюла, ръкомахаше и говореше непрекъснато:

– Министър! На, харесва ли ти! Туй-то! Знаех си аз. Хитреци и смелчаци излязоха тия хора. За една нощ пометоха всички пречки. Ах, на мене те много дължат! Аз играех роля с вестника си. Сещаш ли се? Пиших против тях и им се присмивах, за да обезценя значението им. Приспивах вълка, докато те се готвеха да го хванат за шията. Но тая сутрин свалих маската си. Сега всички знаят, че и аз съм с тях. Гледаш ли? На, чети.

Той извади от джоба своя вестник и го подаде на сестра си, без да спре:

– С Ася трябва да разменим само две думи, за да се разберем. После той трябва само да ме слуша. Ах, да не изпорти работата със своя характер. Не знаеш ли де мога да го намеря? Министър се става много лесно и – никак. Аз трябва да говоря с Ася. А, не знаеш ли де може да бъде?

Надя едва се държеше на краката си. Думите на брата я замайваха. Тя чу само едно – те сполучили. Всичко е свършено вече. Ужасът е минал. Ако Ася оцелее, доброто се връща, техният дом ще блесне, тя ще плаче от щастие, ако е оцелял и се върне здрав и жив.

– А – викаше братът, – не знаеш ли де може да бъде?

– Снощи той беше със своите приятели Загоров и Михо...

Слав махна ръка с отегчение.

– Ах, Михо! Остави този грубиян. Той е убит. За него научих.

Надя Струмска изведнъж изчерпи всичките си сили, нозете ѝ се прегънаха и тя падна на пода. Приятелят на нейния мъж убит! Какво е станало с Ася?

Журналистът се изплаши за миг, наведе се над сестра си, повика слугинята. Бързо пренесоха госпожата в спалнята. С това Слав помисли, че е задоволена нуждата от неговите грижи. Той беше толкова зает с мисли и планове, че не можеше да отделя много време за един случай, който веднага прецени като женска слабост.

Тоя човек беше пълна противоположност на сестра си. Нисък, груб, с червени къси ръце, с мръсна къдрава коса, с дебели меса по бузите, които правят да изглежда лицето на пластове, гъвкав, винаги зает с мисли,

които го увличаха дотам, че ръкомахаше и си говореше сам, седеше неспокойно или непрекъснато крачеше, натежал от книги и хартии, които стърчаха от джобовете му. Той имаше грозен изглед, който не би оставал в паметта, разсеяна от непрекъснатите му движения, ако не го издаваха очите, които, при всички изрази на лицето, не можеха да скрият неговата същност на хитрец и циник.

Слугинята намокри челото на припадналата и тя се пробуди, но тъй както би се пробудил мъртвец – бледа, вкочанена, безсилна.

Слав крачеше из спалнята, махаше ръце, говореше си нещо; когато погледна сестра си, той повдигна рамене и неочаквано излезе.

Надя остана в леглото с очи впити във вратата.

Минаваха часове. Тя не помръдна. Една страшна скръб бе помрачила тая малка, нежна жена. Във втренчените очи минаваха видения. Тя виждаше убит добрия и смел Михо и до неговото грамадно тяло – едно петно кръв. Взираше се обезумяла, петното пак се явяваше, добиваше формата на паднал човек. Тя затваряше очи и трепереше. Не смееше да помисли кой е другият паднал, но с цялото си същество чувстваше ужаса – нейният мъж.

Вече се свечеряваше. В стаята потъмня. Тя не отмахваше очи от вратата. Лежеше неподвижна, като мъртва, и гледаше.

Най-после вратата се отвори и на прага се изправи Ася, осветен зад гърба от лампата във вестибюла.

Нейното лице потрепери. Вик се изтръгна от гърдите ѝ. В очите бликнаха изобилни сълзи. Тя протегна ръце.

Ася пристъпи към нея. Той не идеше изпълнен с възторг от победата. Дрехите му бяха изцапани, лицето – прашно и бледо. Приличаше на човек, който е вървял без почивка сто дни и нощи. Той се залюляваше, протягаше ръце и търсеше опора. Вървеше сякаш на сън, не виждаше жена си. Направи още една крачка, коленете му се прегънаха и той се строполи до леглото.

Тя скочи бързо, запали лампата, хвърли се към него. Ася лежеше неподвижен, с мъртво бледо лице, върху което мрежа от жили издаваше неестествено напрежение.

– Ася! Ася! – промълви тя.

Той не мръдна. От умора, от непрекъснатата нервна възбуда през нощта и деня или от някаква внезапна болест, той бе получил припадък и лежеше като мъртъв. Надя повика слугинята. Прати за лекар.

Между това Слав пак дойде, пренесоха Ася в леглото. Журналистът не скри незадоволството си.

– Точно сега не трябваше да се разболява.

Той смяташе, че за нищо ще изпусне момента. Това нещо беше важно, съдбоносно и за него болестта трябваше да почака. Не можеше да си намери място от яд.

Дойде лекарят. Болестта на Ася го учуди. Безсъмнено изтощени бяха нервите, но случаят беше необикновен, свършено непознат.

Глава III

Точно в пет часа и половина писателят Младенов влезе в „Цар Освободител“.

Когато се говори за Младенова, всъщност, не би трябвало и да става дума за точност. Той беше от малцината писатели, които живееха от литературен труд и затова уреждаше живота си според хрумванията си. На пръв поглед това и други подробности от неговия живот, които се шепнеха зад гърба му, можеха да го представят като интересен, но лекомислен човек, склонен към удоволствия и чувствителен по-скоро към суетността на франта, отколкото към задачите на твореца. Тая представа обаче, изградена от клюките на хората и от леко отношение към постъпките му, бързо се разколебаваше пред самия него. Той беше идеал на благородството и дълбоката одухотвореност. Подкупено от неговата близост, изведнъж всичко добиваше нова цена и смисъл; повече от сигурно беше, че тоя път никой не е излъган.

Младенов беше живял дълги години в чужбина и оттам носеше спомени за един по-съвършен живот, който напразно търсеше в родината си. Неговите книги, разкази и романи, се занимаваха винаги с тоя живот и те не бяха пози на един разглезен, а копнежи на един угнетен дух. Те бяха истинското съществуване на Младенова. Извън това започваха противоречията и основанията за клюките. Писателят търсеше да осъществи писаното, мечтаното, попадеше сред грубостите на действителността, тогава тръгваше по пътя на уморения – към виното, към жените, към късните часове. Младенов беше присадено цвете, на което новата почва, новият въздух не понасяха и той носеше умора, тъга и жажда за опияняване.

С бавен, уморен поглед потърси място в сладкарницата. Всички маси бяха заети, но от няколко места го погледнаха познати лица и лесно можеше да се нареди, ако пожелаеше.

Остана до вратата и се замисли, искаше му се да бъде сам, а същевременно не желаше да се върне. Оживлението и непрекъснатата възбуда на хората през последните дни го дразнеха, колко малко им трябваше на всички, за да изместят целия си живот. Една драскотина добива значение на болест, един преврат се обсъжда като миров въпрос.

Художникът Ведров махна с ръка от една маса. Младенов погледна засмяното лице и неволно беше привлечен към тая маса.

– Ела, ела – посрещна го Ведров, – да не изпуснеш. Чувал ли си нещо за развъждането на червеите?

– Какви червеи?

– Не за въдица, разбира се.

На масата, заедно с художника, седяха още четири-пет души, все писатели и художници. Всички се смееха. Ведров, вече с побелели коси, позабравил изкуството си, но научил много от живота, беше винаги център сред посетителите на сладкарницата. Той беше пътувал от Йоническите острови до Гренландия, знаеше всички занаяти, от рибар до директор на музей, и можеше да говори върху всичко: за нерва на окото, за риболова във Финландия и за най-хубавия руски борш. Той говореше бавно, смееше се без глас и наблюдаваше събеседниците си с полуиронични очи, които издаваха намерението му повече да изучава хората, отколкото да ги забавлява.

Младенов седна с истинско удоволствие, но веднага се разкая. Ведров се обърна към него и като кимна към един млад художник, каза:

– Приятелчето разправя, че от сега всичко ще тръгне по мед и масло. Хаирсъзите са прогонени, дошли били чистите. А аз го питам, знае ли нещо за развъждането на червеите.

Младият художник всъщност не държеше много на думите си. Той ги беше чул от някого или ги беше прочел във вестниците. Но Андреев, който седеше до Ведрова, един блед поет с големи черни сенки под очите, с изсъхнали устни и дълги, кокалести пръсти като на смъртник, неочаквано се разсърди, сякаш беше лично засегнат.

– Изясни се! – извика той. – Кого ругаеш всъщност?

Ведров се усмихна.

– Ти мислиш, че ругая някого? Е, добре, успокой се, за бившия кмет не съм казал нито дума.

За поета разказвах, че по липса на друго приел от кмета на сваленото правителство синекура общински пазач. Това беше една весела история, която позволяваше на хората да се шегуват с Андреева, а много често и да го уязвяват. Поетът посрещаше всичко мълчаливо, мъчеше се да се усмихне, но усмивката му беше по-скоро болезнено, нервно трепване на устните и ноздрите. Никога той не беше обяснил защо се е подложил на това унижение и, може би, затова се мъчеше да посреща качките спокойно. Но, ако хората избягваха да се занимават с него, това го правеха повече от състраданието, което вдъхваше болезнения и беден израз на поета. Ето защо лошата шега на Ведрова не се хареса. Намериха я неуместна и жестока. Всички погледнаха скритом Андреева. Той се

мъчеше да се усмихне, но лицето му добиваше жалък, озъбен изглед. Все пак успя да каже:

– Кмета не бих позволил да се ругае. Аз му дължа благодарност.

Повече от сигурно бе, че той не изпитваше никакви признателни чувства към сваления кмет, но искаше да надделее с дързост обидното напомняне.

– Да – повтори той надут, – и днес бих му писал за това.

Искаше да каже още нещо, но изведнъж го задуши нервен смях. В същия миг той се изправи, протегна ръка и с всички сили зашлеви Ведрова.

Лицето на стария художник пламна, но не от удара, а от гняв, който той, въпреки всичко, искаше да обуздае. Ведров беше здрав, не напусто бе теглил греблата на рибарски лодки, и ръцете му бяха жилави, а мускулите на врата – корави като на борец. С един удар немощният поет можеше да бъде смазан. Но силният беше добър и разумен. Макар и грубо, той протегна ръка и само принуди поета да седне, после сви устни, засмя се ядосано и каза:

– Ти си истинско говедо. По-рано бих те нарекъл подлец, но днес, въпреки всичко, ми хареса. Е добре, разбирам те, от беднотия, да не умреш от глад, прие обидното благодаяние на кмета. Със същото унижение обаче ти можеше да постигнеш повече. Защо не влезе в партията им? Затова си говедо. Човек трябва да бъде горещ или студен. Още повече – когато е писател. Какво ми плещите, че сега всичко щяло да тръгне по-добре. Как ви вървеше досега?

Той се обърна към компанията:

– Е, драги, аз говоря за всички. Кой може да каже, че досега не му е вървяло добре. На вас ви е все едно дали са хаирсъзите или новите. Определели ли сте се вие какви сте, за да ви върви с добрите или лошите. Воювате ли с някого? Вие чакате да падне манна от небето и дъвчете каквото падне.

Младенов удари леко бастуна си, погледна грижливо почистената си ръка и с ленива усмивка проговори:

– Като какви искаш ти да се определим. Да станем партизани! И да поведем борба! Срещу кметовете? Ах, какви смехории разправяш, мили Ведров.

Андреев стана и, без да погледне никого или да се сбогува, бързо напусна сладкарницата.

– По дяволите! – извика след него Ведров. – Той няма да се вести десет дена пред очите ни. Жално, но никой не му е крив. Та, какво

казваш ти? – усмихна се с ироничните си очи към Младенова. – Не приемаш да се бориш с кметовете? Това е безделие, приятелю. Ако изобщо приемаш борбата, а избираш противника, безделие е, че се срамуваш да започнеш с кметовете.

Младенов попита съвсем тихо:

– То това ли ще разхубави живота ни?

– Ти смяташ кметовете за дреболия! Кметът е общината, общината – държавата, държавата – нашето благоденствие. Почни от А за да научиш азбуката.

– Държавата!

Всички погледнаха към една съвършено странна фигура, която седеше на същата маса. Това беше Тодор Илов, критик-модернист и инвалид. Той беше съвсем нисък, с надупчено, сякаш разядено лице. Едното му око, пострадало от войната, бе покрито с черна лента, която минаваше отзад върху вече посивялата му коса. Здравото око изпускаше искри, тънките устни се гърчеха.

– Държавата! – повтори той. – За коя държава говориш?

– Не за Лапландия, разбира се! – подхвърли Ведров. – Какво, ти ще ни кажеш нещо за мирвата?

Илов беше известен като краен утопист и интернационалист. Израсъл в най-голяма бедност, пожертвал най-добрите си години за една безумна война, в която го бе въвлякло днешното общество, той фанатически вярваше в тържеството на един нов строй. В държавата на бедните, която ще погълне всички народи, ще разбие всички граници, за да направи хората граждани на една световна държава, управлявана от хората на черния труд. Той искаше да заговори, но Младенов го прекъсна:

– За мене кметовете са толкова важни, колкото и твоята световна държава. У нас няма преди всичко вкус към живота.

Ведров се усмихна:

– Ето един от най-добрите представители на пасивната интелигенция. Какво правиш ти, за да добием вкус към живота. Взимаш аперитив – аншоа и вермут и гледаш през прозореца хубавите жени. Ах, мили, въпросът се свежда пак до развъждането на червеите. Знаеш ли как се развъждат? Те никнат между трупите, паднали при всяка борба, и са единствените, които извличат полза от нея. Вчера имахме един преврат. Поклон пред героите, но бъди сигурен, че днес се нареждат да ни управляват червеите. Тези, които идват после! Ето едно понятие, които трябва да добие гражданственост и ето една цел за борба. Борба против мардерите! Ти си естет, мой драги Младенов, Илов е идеалист. Андреев е

паразит – тук са събрани всички недостатъци на нашата интелигенция, поради които тя не може да добие благо от никое свое дело. Аз ще отида в манастир и, след като се изповядвам десет години, ще тръгна като Франциск Азиски и ще уча хората да бъдат студени или горещи, а не лигльовци.

– Кои са лигльовци? – кипна едноокият Илов.

Младенов гледаше през широката стъклена витрина на сладкарницата. Той се разсея и не чуваше вече разговора. По булеварда минаваше всекидневното шествие от жени и мъже. Над тях гледаше синьото небе. Слънцето ги позлатяваше. Тълпата се движеше като две лениви реки – една срещу друга. В тоя час за разходка сладкарницата незабелязано се беше изпразнила.

Изведнъж Младенов втренчи очи към ъгъла на напречната улица. По срещния тротоар в тоя миг минаваше Надя Струмска. Младенов бързо стана, едва се сбогува с приятелите си и веднага излезе, жената беше стигнала до площада срещу руската легация. Той забърза след нея, вече я настигаше. Точно тогава се разколеба, спря се и заудря бастуна си в обувката.

Той беше виждал Надя само през оная нощ у Здравеви. Защо искаше сега да я спре? В първия момент помисли да и се извини, ако беше я наскърбил тогава, да я попита и за мъжа ѝ, дали се е върнал. Тръгна и отново се спря. Интересуваше ли го нейният мъж? Не търсеше ли нещо друго, което прикриваше зад измислен предлог. Тая жена с разплакани очи бе останала в паметта му като нещо хубаво и скъпо и за първи път ви живота си той се смущаваше преди да пристъпи. Дори съвсем се разколеба. Обърна се и тръгна към Александър Невски, като непрекъснато удряше бастуна си по настилката. Залязващото слънце блестеше в златните куполи. Той вървя, докато стана съвсем малък в подножието на каменната черква.

Глава IV

Илов излезе почти веднага след Младенова, спря за миг на ъгъла пред сладкарницата, сви устни и втренчи едното си око в пъстрата тълпа. Погледът, нервно изопнатото лице, издаваха неговата мисъл, от която беше обхванат, без да вижда нищо друго. В момента той дребен, немошен човек изглеждаше страшен. Той имаше нежни, нервни ръце, които непрекъснато се гърчеха.

Неговите идеи го бяха приближили до една крайна политическа група, за която извършеният преврат звънеше като плесница. Пасивна или действаща подмолно през времето на сваленото правителство, тая група след преврата видя, че бе изпуснала най-сгодния момент, за да нанесе удара, с който заплашваше от редица години.

Тодор Илов беше от най-крайните членове на тая партия. Всъщност той не би стоял нито миг като организиран член, защото нито идеите, нито характерът му признаваха, че по пътя на една организация ще постигне мечтания от него строй. В своите бленувания той вярваше, че техният удар ще бъде кипналият гняв на бедните народи и понеже всяка масова и искрена постъпка не иде от канони, а от сърцето, той не търсеше организацията на партията.

От своите крайни схващания Илов мина към дисциплината на партията, когато разбра, че неговият бъдещ обществен строй не се възприема така широко от масите на същия народ, който той мечтаеше да направи щастлив. По тоя случай той бе яростно измислил: кучето иска насила да свикне със свинско, добре, той ще го „свикне“!

Тая малка дума криеше за него демонични представи – деня на бунта, на завладяване на властта, на обявяване на царството на онеправданите.

Няколко думи на Ведрова тая вечер го вълнуваха силно. Мислеше за червеите, за „тези, които идват после“, които създават всяка борба, за да ползват единствено облагите. Имаше основание да се страхува, че в тяхната партия има гнезда на червеи, и едно смело решение се налагаше в главата му.

Втренченото око не виждаше пъстрата тълпа. В тия няколко мига като че ли преценяваше постъпката си. Изведнъж пхна едната си ръка в джоба и бързо тръгна. До двореца премина с мъка между гъстата тълпа. Точно пред „Балкан“ повика един младеж, отдели го настрана и му

каза нещо. Младежът дочака трамвая, който се зададе, и бързо се качи. Илов продължи надолу по „Търговска“. В една дрогерия помоли за телефона и повика няколко номера.

По булевард „Дондуков“ се отби в един локал и отново говори с някакъв младеж. След това мина край черквата „Св. Неделя“, през улица „Клементина“ и в няколко къщи остави записки.

Беше вече девет часа, когато се прибра в своя дом. Той живееше някъде между „Позитано“ и една пресечна улица. Зад оградата му започваше голямо, неравно поле, от което го делеше една река. Малката бедна къщица се намираще сред широк двор, отдалечена от други къщи. Преди да влезе, Илов отвърза едно едро черно куче и го пусна. Кучето залая високо, подскочи и веднага легна до дворната врата.

Беше вече съвсем тъмно. По небето блещукаха звезди. Наблизо шумеше реката.

Тая вечер, по даден от него знак, в дома му се събраха около десет души. Той ги покани в стаята откъм задната част на двора, след като грижливо затисна пердетата и заключи вратата на къщата. Неговата жена остана в предната стая със загасена лампа, за да може по-добре да наблюдава в тъмния двор. Това тя вършеше по-скоро от страх за мъжа си, отколкото от служба на идеите му. Няколко пъти нейната бдителност беше спасявала мъжа ѝ от полицията, която нахълтваше внезапно в двора.

Без никакви уговорки Илов веднага изясни на приятелите си защо ги е повикал. Той намираще, че е време да се наложи на партийната управа едно решение за действие. Ако водачите откажат – да се почне въпреки тяхната воля. Той намираще, че новата власт още не е добре организирана и моментът за действие бил най-сгоден, след като вече се изпусна тоя на преврата.

Десетте приятели гледаха мрачно. Това бяха хора от различни възрасти, облечени в тъмни, широки дрехи, бедно и грубо, с тежки ръце и изпити, неподвижни лица. Те нямаха сиянието на идеалисти, нямаха очите, които гледат към нови светове, а по-скоро приличаха на глутница бити животни.

Тия хора разбираха значението на думите на Илова и гледаха с мрачна тържественост. Те бяха членове на една партия, която имаше нагласен бунтовнически апарат по цялата страна. Един сигнал можеше да вдигне хиляди хора от различни краища, които имаха оръжие и в сърцата си носеха омраза към обществото, в което се чувстваха последни.

И Илов знаеше какво говори, затова не обясняваше много. Но,

единствен от всички, той се вълнуваше и виждаше в борбата не отмъстителен удар, а раждането на един ден, който той обкичваше с най-радостни надежди. Другите виждаха кръв, той виждаше блясъци, в които ще цъфне един нов и щастлив свят.

Имаше мрачни подозрения само към водачите на партията. Досега те винаги пречеха на устрема, в който можеше да се понесе цялата партия. Той подозираше някаква изгода за водачите, в тяхната въздържаност. Отиваше по-далече и хвърляше подозрение върху тяхната роля при една борба и по-късно – при жетвата. Искаше да разправи на приятелите си за мародерите на всяка борба, за червеите, които се плодят измежду труповите на падналите герои. Той мечтаеше за една масова борба без водачи, без команди, за един стихийен устрем на угнетените.

Един от присъстващите стана и изказа съгласието си за се действия, ако трябва и против волята на водачите. Това беше Чернев, един мъж на възраст, но с ентузиазъм; той говореше хубаво, увличаше и най-горещо запалените глави. Винаги държеше, че партията трябва да действа. Това говореше още когато всички смятаха, че подобни подбуди са безумие. Оттука се беше явила една приказка за Чернев – „ще те видим какъв ще си, когато трябва“. Той се изпъчваше, очите му блесваха, устата му изригваше вулкан огнени думи и всички се убеждаваха, че той е нещо изключително.

Тая вечер думите му отново въодушевиха събранието. Изведнъж заговориха мнозина с дебели и гърлести гласове.

Беше вече полунощ. Навън небето изглеждаше като театрална завеса – чиста и звездна. Сред наниза от скъпоценни камъни сияеше пълнолуние. Нощта имаше сребърни блясъци, дърветата и къщите изглеждаха прозрачни. Край ниската ограда на къщата, по улицата пристъпваше нежно прегърнатата двойка. Наблизо пееше реката.

Заклучените в тъмната стая изглеждаха като черно петно в сребърната нощ. Когато почнаха да си отиват един по един, те минаваха през двора прегърбени и криеха лицата си, сякаш се страхуваха от тихия празник на нощта.

Илов излезе с последния до вратата и спря там. Голямото черно куче пристъпи до него и зализа ръцете му. Едноокият погледна подир сянката на последния си приятел и се облегна на вратата. До слуха му долея приспивният звън на реката, лунен лъч погали лицето му. И това лице, изопнато до преди миг, енергично и възбудено от устрема на мисли, изведнъж омекна, стана хубаво и тъжно. Той усети спокойното величие на природата, неочаквано в полето насреща израсна влюбената двойка.

В същия миг до него се приближи жена му.

– Тео! – прошепна тя и като го обгърна с ръце, сложи глава на рамото му.

Той не трепна, сякаш я очакваше. Те останаха мълчаливи, вгледани в светлото поле, дето двамата влюбени изчезваха в сребърни воали. Той помръдна глава, погали лице в косите на жена си и, отговарящ, може би, на нейните безмълвни въпроси или на собствените си мисли, прошепна с глас, в който тръпнеше очарование и мъка:

– Колко малко ни трябва, за да бъдем щастливи!

В окоето му блесна сълза, той го притвори, за да скрие вълнението си, но гласът му затрепери:

– Аз не впрягам черните сили да руша. Аз не мразя никого.

Жената се притисна до него.

– Какво готвите пак, Тео?

Нейният глас галеше и трепереше, но тъкмо тая нежност и плахост възвърнаха силите му. Той се поизправи, повдигна глава, погледна с възторжено око безкрайното звездно небе и каза:

– Бунт! Срещу слепите! Срещу себелюбите! Срещу самозабравените!

Глава V

Вече два месеца, всеки ден или през ден, Слав дохождаше у Струмски. Позвъняваше, слугинята отваряше, после се показваше Надя.

– Е – питаше Слав, мигаше и правеше нервни знаци с пръсти.

Той питаше винаги за едно и също нещо и винаги сестрата отговаряше:

– Нищо ново.

Тя изглеждаше измъчена, плаха, сякаш в къщата имаше смъртни.

Братът измърморваше:

– Дявол знае какво значи това!

И си отиваше ядосан, без да влиза.

Откакто се върна след нощта на преврата, Ася Струмски боледуваше. През това време ставаха работи, които трябваше да се използват. Слав виждаше, че всичките му усилия отиваха напразно. Той приспособи вестника си към новата власт, без да има никаква полза от това. Мислеше, ползата ще дойде чрез зетя му, но неочакваната болест разруши всичко. Групите, съставляващи силата на правителството, се разединяваха и непрекъснато се караха, всеки ден можеше да се очаква комбинация, при която в състава на правителството да влязат нови хора. Слав доста често споменаваше името на зетя си във вестника, но от страна на Струмски не получаваше никаква подкрепа.

Ася лежа цял месец в истински сън. Когато се събуди, беше се преобразил. Физически не страдаше от нищо, а стоеше унил, кротък и бездеен. Слав има един разговор с него. Изложи му плана си. Ася, според него, трябваше да вземе участие в политическия живот, да влезе в правителството, изобщо да си получи дял от властта, която извоюва с другарите си. Журналистът мислеше зетя си здрав и разумен и му говореше съвсем направо. Ася отговори и тогава се разбра, че той съвсем не беше още здрав. Слав го помисли дори за малко побъркан. На блестящите предложения на журналиста, без вълнение и без огън в очите, Ася отговори:

– Кой ти каза, че имам още право на дял? Моят дял беше да изпълня гражданския си дълг! Аз мисля, че го изпълних.

На пръв поглед тия думи не издаваха нищо ненормално. Имало е някога и хора, които са жертвали живота си за втълпен някакъв дълг, а след това се отдавали на личните си грижи. Но днес – Слав изгледа зетя

си учуден, после се извърна и смигна на сестра си. За него беше безсъмнено, че един човек, който може днес да говори така, е загубил нещо от разума си.

Надя почти не се вслушваше в политическите разговори на мъжете. След като страшното мина, тя мислеше само за дома си и за любимия мъж. Но и тя не можеше да каже, че всичко върви наред. От един месец, откакто Ася се пробуди и божем оздравя, тя много често го гледеше с учудени очи. В неговото държание имаше нещо необяснимо, което я хвърляше в тревога.

По цели дни той стоеше кротък и тъжен на стола в своя кабинет. В нея накупяваше жажда за ласки, отиваше при него и бурно започваше да го целува. Той не помръдваше, лениво повдигаше ръка и галеше косата ѝ, докато тя го изгаряше с целувките си. Той приличаше на жив труп. Духовно или физически беше загубил нещо. Тя се отдръпваше и го гледеше изплашена. Какво му бе станало? Дали не я обича вече? Не, той ѝ говореше нежно, гледаше я влюбено, само неговите ръце и устни бяха като парализирани. Устните му трепваха и едва прикриваха дълбоко и непоносимо страдание. Какво имаше, от какво се измъчваше той?

Понякога тя мислеше за съмненията на брат си. Не беше ли загубил Ася нещо от своя разум? В минути на такова подозрение тя сядаше при него и го караше да говори. Съмнението ѝ бързо изчезваше. Той говореше умно, трезво и спокойно. Думите от неговите уста изглеждаха по-хубави и по-чисти. Приличаше на проповедник. Лицето му сияеше.

Те говореха за своя дом, за политика, за неговите приятели. Нищо неразумно не издаваха думите му. Но това не я успокояваше. В душата ѝ се отваряше рана. Тя се питаше след такива разговори – тогава защо? Тоя въпрос тя споделяше само със себе си, но той стоеше отпечатан на лицето ѝ, вълнуваше сърцето, тръпнеше на устните.

Ден и нощ тя се топеше от желаниа, които кръвта събуждаше, и напразно се питаше защо нейният мъж не ги забелязва. Стана нервна, понякога бурна и после мъчително примирена. Тя беззаветно обичаше мъжа си и получаваше истерика в самотни минути, когато мислеше, че той е жив труп.

Един ден, след като отново беше питал за положението на Ася и си тръгваше ядосан, пред външния вход на къщата Слав срещна Здравеца.

Другарят на Ася, заминал преди преврата за някъде, беше се върнал петнадесет дни по-късно и името му някак изведнъж зашумя. Отначало се чу, че е дошъл. После във вестниците запитаха де е бил. След това излезе една статия за него и за мисията му в чужбина. Излезе, че е имал

мисия да подготви чуждото обществено мнение. Никоой не се сети да попита кой го е пратил, но мнозина похвалиха постъпката му. Всеки ден за него се пишеше нещо. Но сред псувните и похвалите името му ставаше все по-известно.

Журналистът се поколеба и изведнъж протегна ръка.

– Хо, хо – извика Здравев, – гледай ти, хубава среща. Къде си бил, при зетя ли? Как е той? Не се вижда.

Той говореше високо и като на близък с предимството на високопоставен. Журналистът знаеше точно с кого приказва – за него Здравев беше един политически играч, който, след като бе избягал през нощта, когато е трябвало да изложи живота си, сега използва връзките си със заговорниците, приписва си заслуги и безогледно се натрапва в първите редове. Но в него имаше нещо, което караше хората да си спестяват чувствата, почти да му се усмихват и без колебание да му дават път. Точно това почувства и Слав. Отначало му се искаше да ужили дебелака, ала неочаквано му се усмихна, после му дойде идея.

– Знаете ли – каза той, – добре е да ме поканите горе у вас. Имам да ви направя предложение.

Здравев отпусна тежката си ръка на рамото му:

– Надушваш ти къде зимуват раците.

Журналистът изглеждаше съвсем малък пред тоя дебел и едър човек. По никакъв начин не му се искаше да се продаде евтино, но Здравев просто го увличаше. Двамата влязоха в къщата.

Глава VI

На следния ден вестникът на Слав излезе с уводна статия под заглавие „Към промяна“, в която се казваше:

„Има нещо гнило в днешното правителство. Всеки ден то ни изпечва пред разочарования. Наложено от шепа борци в името на едни идеали, ние го виждаме всеки ден да изневерява на своята програма...“

Следваха обвинения до края на първата колона. После:

„Днешната власт има това предимство, че разполага с голям запас от сили. Едни личности могат лесно да бъдат сменени с нови. Необходимо е само гражданското съзнание да надделее над лакомството за власт. Практиката да се задържа властта на всяка цена ще ни въвлече в неизвестност...“

Оттук до края се говореше за неизползваните сили на новата власт. Споменаваха се няколко имена, сред които името на Методи Здравев се подчертаваше особено ловко.

Тоя ден Любен Загоров, станал депутат от новата камара, дойде у Струмски. Той беше единственият приятел на Ася, който не бе му изменил. Загоров беше положителен, умен и деятелен. Той имаше хубава мъжествена фигура, от него лъхаше честност и безстрашие.

Той показа възмутен вестника със статията за Здравева:

– Ето, виж, приятелю, кои били по-достойни за управление.

Ася нито погледна вестника. Той седеше в креслото пред писалищната си маса неподвижен като кукла, гледаше с полуусмивка.

Загоров кипеше:

– Същият Здравев, който се кри по таваните, докато из улиците се разхождаше смъртта. И той бил от достойните! Михо имаше право. Той предсказа всичко.

– Михо! – прошепна Ася и в очите му се яви тъга.

После бавно, като че ли търсеше думите си, заговори:

– Защо се сърдиш? Не свършихме ли ние честно работата си?

Загоров го прекъсна:

– Това не стига. Оня, който излага живота си за една идея, след като премахне пречките, не трябва да мисли, че е свършил работата си и да се оттегли. Идеите се осъществяват от личности. Страхливците в борбата ще бъдат подлещи, когато им се изсипе в шепата властта, за да довършат започнатото дело.

Ася отново се усмихна:

– Ако нашият идеал се осъществяваше чрез властта, няма ли да ни обвинят с право, че в края на краищата ние сме воювали само за властта. Ти имаш право, че идеите се осъществяват от личности. Но всеки трябва да си знае работата. Ний бяхме борци. За Здравева приказваш. Какво, може би, той е по-способен да управлява, отколкото да се бори.

Загоров скочи, започна да се разхожда.

– Мълчи, не приказвай. Ти си болен, ей Богу!

Изведнъж той се изправи пред Ася.

– Аз бих се съгласил с тебе, ако можех да видя една личност, която да продължи пътя ни. Но да се бориш, да изложиш живота си, а после да скръстиш ръце и да гледаш как най-тъмни личности използват усилията ни...

– Ти ли искаш да ги използваш? Това не е идеализъм, а търговия.

Загоров пламна от гняв, но погледна Ася и седна. Лицето му се украти, той се усмихна неуловимо, кимна с глава, сякаш отговаряше нещо на себе си. Не заговори вече по политически въпроси. Ясно беше, че го намираще за излишно. Набързо само съобщи, че има големи изгледи за промени в правителството. Единомислието отдавна беше изчезнало. От всички страни изплували карьеристи. Негодници си приписвали заслуги и търсели награди. Не се знаело какво може да донесе утрешният ден.

Той си тръгна загрижен, не толкова за политическото положение, за което имаше много сили да се бори, а за приятеля си. Той знаеше, че Ася е идеалист и честен, но сега в него откриваше нещо прекалено, екзалтирано и болно.

Ася не стана да го изпрати, беше се забравил на стола. Във вестибюла го посрещна Надя. Изглежда, че го очакваше. Приблужи плаха и бледа. Той забеляза, че искаше да му каже нещо важно. Тя заговори:

– Вие сте много близък на Ася, затова ще ви се доверя, господин Загоров, но все пак, дайте ми дума, че няма да ме издадете.

Той се разтревожи.

– Какво има? Разбира се, ще бъда внимателен, щом е необходимо.

Тя погледна и веднага наведе глава, за да прикрие внезапно блесналите сълзи. И така прошепна:

– Господин Загоров, нашето положение след болестта на Ася е много лошо. Както знаете, той още преди преврата беше напуснал работата си, за да бъде свободен.

Загоров не я остави да довърши, той знаеше всичко и сега разбра още по-лошото. Стисна двете ръце на жената и развълнувано каза:

– Аз ще наредя всичко. Ася няма да остане без служба. Ах, Господи, докъде е оставил работите си!

Надя побягна в стаята, за да прикрие вълнението си Загоров излезе. Пред външната врата той спря, повтори си мислено още веднъж всичко за Ася, тръсна удивен глава и прошепна:

– Луд! Луд!

Глава VII

Надя получи покана от Здравеви за следобеден чай. От нощта на преврата тя се срещна няколко пъти с госпожа Здравева, но от тяхното приятелство беше останало много малко нещо и то – пресилено, от приличие. Реши да не отива, но бързо се разколеба. В къщи беше пусто, безрадостно, тя имаше нужда да се разсее. У Здравеви щеше да има много хора. Тя имаше нужда да се раздвижи, да попадне между други хора, за да оцени по-трезво държанието на Ася.

Той стоеше денонощно в кабинета си. Там спеше през нощта, а денем седеше в креслото пред масата – замислен и неподвижен.

Тя ходеше от стая в стая и навсякъде усещаше неговото присъствие. Той стоеше в кабинета като някакво същество чуждо, мълчаливо и тайнствено. Имаше минути, когато тя се страхуваше от него, имаше минути, когато плачеше за него. Тя ту решаваше, че той е тежко болен, ту изведнъж се разколебаваше и започваше да мисли, че зле се подиграва с нея. В него някак странно се преплитаха нормалното с нещо положително ненормално, здравето – с болното. Тя се страхуваше, че не може да отговори какво е той точно.

На улицата спираха няколко автомобила, по стълбите за горния етаж се чуваха постоянно стъпки. Гостите на Здравеви пристигаха.

Когато госпожа Струмска се качи горе, завари етажът вече много оживен. Домакините бяха разтворили стаите към вестибула и чрез преходните врати бяха приспособили целия етаж в един салон с най-разнообразни кътчета.

Господин Здравев, който в момента говореше във вестибула, посрещна Надя сърдечно. Веднага попита и за съпруга. Трябваше да му се обясни защо не е дошъл. Той каза, че е чул за болестта му, но мислел, всичко е минало. После заключи:

– Ася излезе слаб. Вярно е, че много нерви трябваше да се изхабят.

Той говореше така, като че ли сам е изхабил много нерви. Изобщо той се държеше не само като домакин, но някак като заслужил човек, комуто се отдаваха почести днес. Гостите се преструваха на късопаветни. Мъжете се присламчваха до дебелия домакин и изглеждаха поласкани, че могат да говорят с него, жените го наблюдаваха с любопитство. Госпожа Струмска гледаше учудена, тя не можеше да разбере как Здравев беше спечелил изведнъж името на важна личност.

Тя седна в средната стая, дето няколко дами оживено приказваха. При нея дойде домакинята и почти веднага след това – един господин, когото тя помисли, че е виждала някъде. Той се поклони, а когато заговори, тя позна писателя Младенов. Той се усмихваше.

– Щастлив съм, че ви виждам отново, госпожо. Разбира се обстоятелствата сега са по-радостни.

Той седна до нея. Припомни ѝ вечерта на преврата. Извини се, ако беше я наскърбил тогава. На нея отново ѝ направи впечатление неговият глас – суров и силен, когато говореше общо, и много мек, когато трябваше да загатне, че говори нещо за нея.

Между гостите се появи фигурата на един от министрите. Госпожа Струмска се огледа из стаите. Стори ѝ се, че всичко беше променено, по-богато и по-изящно. Видя отново Здравева, заобиколена от група мъже, и се замисли. Каква разлика между техния дом, нейния мъж и това семейство! Какво бе сторил Здравев, че така изведнъж му провъвря. Жените до нея говореха за някакво ново правителство, което скоро щяло да вземе властта. Между възможните министри те споменаваха името на Здравева.

Изведнъж видя брат си. Журналистът беше се облегал на преходната врата към съседната стая и я наблюдаваше с поглед, пълен със съжаление. Когато очите им се срещнаха, той се приближи до нея, отиде зад стола ѝ и полунаведен започна да ѝ говори тихо, но някак ядосано:

– Виждаш ли, така се редят хората! Утре господинът е министър, а днес у дома му са първите хора на деня. Той не беше глупав като Ася да си чупи главата в преврати. О, съвсем не беше такъв глупец. Тоя пристигна, когато всичко беше свършено, защото не е важно да свалиш някого, а кой ще бъде хитрият да му вземе мястото. За Ася никой не приказва. Мислят го за умрял, а може и съвсем да не мислят за него.

Тя извърна глава:

– Не ми говори.

И се усмихна пресилено, за да прикрие огорчението си от околните.

Той продължи шепнешком:

– Да не говоря. Туй е за последен път, защото, миличка, аз въртя цялата машинка и ти трябва да знаеш, че ме е яд. Аз мислех да издигна Ася, но твоят мъж е идиот.

Тя стана.

В същият миг писателят я попита:

– Тука виждам грамофон, искате ли музика?

Тя се усмихна пресилено и седна в другия край на стаята.

Писателят вече говореше с домакията.

– О, разбира се! – възкликваше госпожа Здравева.

И двамата минаха в съседната стая. След малко звуците на едно нежно танго затрепериха и всички гласове стихнаха.

Госпожа Струмски остана тъжна на стола си.

Във вестибула една двойка започна да танцува, от съседната стая се яви още една дама с господин.

Госпожа Струмска почувства дълбока тъга, поиска да се въздържи, но усети, че сълзите блеснаха в очите ѝ. Безпричинно тъжната мелодия на всяко танго я опечаляваше винаги. Но сега тя имаше определени мисли и знаеше, че музиката само усилва мъката ѝ. Тя мислеше за своя пуст дом, за болния съпруг, който седи в някоя от стаите като жив мъртвец. Тя обичаше съпруга си и живота. Какво се случи, че трябваше да се лиши от всичко!

Танцуващите пристъпваха, опиянени от докосванията на младите си тела. Жените притваряха очи и нервно присвиваха пръстите на ръката, сложена върху раменете на кавалера.

– Вие не танцувате ли?

Тя чу до себе си галещия глас на писателя, но не се обърна, за да не види сълзите ѝ. Но той беше видял всичко.

– Не ви ли действа радостно музиката?

После, съвсем тихо, гласът прошепна:

– Колко хубави са очите ви през сълзите!

Тя усети, че той я гледа настойчиво и неволно повдигна глава, но на среща във вестибула видя, че с неподвижно втренчени очи я гледаше Здравев. Тя се изправи. Писателят Младенов седеше от страни, той беше забелязал погледите на домакина, защото изведнъж заговори:

– Тук ви наблюдават, скрийте сълзите си от чуждите погледи.

Едва сега тя беше засегната от приятелско чувство към писателя.

– Благодаря ви – прошепна тя. – Наистина, музиката ме натъжава.

Тя му се усмихна. Раздвижи се, погледна неволно пак към вестибула и видя, че Здравев не снемаше очи от нея. Какво искаше той?

Писателят говореше:

– Вие не сте като всички жени и аз ценя това у вас.

Тя поиска да се покаже много весела:

– Не цените ли същото и у госпожа Здравева?

Той помълча, сякаш искаше да прецени какво значат думите ѝ, после се доближи съвсем до нея и с неочаквана, но пресметната искреност каза:

– Тя е само хубава, развратна жена.

– Коя? – попита тя и се отдръпна да го изгледа.

Той каза твърдо:

– Госпожа Здравева. Вие подозирате интереса ми към нея. Имате право. Но аз мога да обичам само жена като вас.

Тя се намръщи:

– Това не ви питам.

Един фокстрот беше прогонил тангото. Саксофон лудешки извиваше и пишеше. Сега танцуваха пет – шест двойки.

Той попита:

– Не искате ли да танцувате?

Тя отказа строго. Седеше неподвижно и се бореше със себе си. Защо той ѝ говореше такива думи. Трябваше ли да знае тя какви жени обича той. Отново помисли за своя дом и съпруг. Тя беше го оставила, за да се забавлява тука, дето всичко оскърбяваше нежния идеализъм на съпруга ѝ и чистотата на дома ѝ. Съвсем ясно тя сега виждаше какво се върши наоколо. Нейния брат имаше право. Здравеви използваша плода от борбата, която водеше нейният мъж и другарите му. Тука имаше хора, които искаха да отнемат на мъжа ѝ и трохата щастие, която му е останала.

Стана.

Младенов прошепна:

– За Бога, какво мислите.

Неговите думи прозвучаха с искрена тревога. Тя усети галещия тон на гласа му и без да знае защо, искаше да се извърне, да му благодари, да го погледне, но това беше само миг. Тръгна.

Здравев веднага пристъпи към нея. На неговото лице имаше нещо изплашено, очите му гледаха с предишната неподвижност, тя видя дръзката сочност на устните му.

– Защо ставате? Мислите да си ходите? По никой начин.

Той хвана ръката ѝ.

– Не. Това не може.

Големият мъж дишаше тежко. Тя го погледна. Очите му бяха хищни, дебелото лице – изпотено. Тя дръпна ръката си.

– Трябва да си ходя. Ася е отдавна сам.

Дойде и госпожа Здравева. Струмска настоя и си тръгна. Тя вече слизаше по стълбите, когато домакинът ѝ извика:

– Аз ще намина да видя Ася. Нали може?

Тя погледна към него и се изплаши. Лицето му беше изкривено от

Слънцето угаснало

похот.

Глава VIII

Отгоре се чуваше грамофонът и стъпките на гостите, които танцуваха. Ася стоеше до прозореца към улицата, облегнал чело върху стъклото. По улицата минаваха хора. Той не виждаше нищо, чуваше грамофона и стъпките на танцуващите и очите му се пълнеха със сълзи. Той знае, че и Надя е горе. Отдавна в душата му се събира мъка, но той плаче за първи път. Не мисли за Здравев, нито за богатството, нито за славата му. Не мисли за онова, което другите уреждат след нощта на преврата. Той беше свършил работата си, в сърцето му кипеше едно чувство и той го беше изживял. Сега живее с мисъл за своя дом, за своята жена и всеки ден усеща да го поразява едно чувство на страх и ужас. Той вижда и разбира страданията на Надя и не може с нищо да и помогне. Какво беше станало с него? В самотни минути той се оглежда и се плаши. Той е преобразен, нещо мъртво лежи в него. Какво е то? Защо дойде? Оная кървава нощ го изхвърли, след като изсмука силите му, като дрипа. Наказание ли е това или той тръгна да върши нещо, за което нямаше достатъчно сили? Оная нощ, от която той очакваше да се роди хубавият ден за хората, го съдвкка в ужасите си. Неговото ли щастие трябваше да бъде изкупителна жертва за хората?

Чува веселието от горния етаж и не може да сдържи сълзите си. Той би понесъл всичко. Мисли за Надя и не може да сдържи сълзите си. И тя ли трябва да бъде жертва?

Пристъпва до писалищната маса и се загубва в мъка и мисли.

Надя влезе в стаята, той не помръдна. Тя се спря до вратата и замислено го загледа. Какво прави мъжът ѝ? Размишлява ли върху нещо, което ще пише? Тази е любимата му поза. Нищо не е написал досега.

Тя се доближи, сложи ръка на рамото му:

– Какво правиш? Не се ли забавих?

Той трепва, повдига глава:

– Това си ти!

Тя изпитва странното чувство, че говори с кукла. Какъв е нейният съпруг? Защо е така неподвижен, защо не се вълнува, когато я гледа? Тя прави усилие над себе си и казва:

– Защо не ме целунеш?

Същевременно коленичи пред него и слага глава на коленете му. Той повдига ръката си, която трепери, и погалва косите ѝ.

– Защо правиш това?

Тя помни неговите предишни ласки. Сега ръката му стои върху косите и тежка и неподвижна. Тя знае, болестта го е променила, но тоя ден я вълнуват въпроси. Исква да знае докога ще продължи така. Тя отдавна се измъчва.

Закрила глава, тя мисли за приема в Здравеви. Над всичко ѝ се налагат погледите, милващият глас и думите на Младенова. И като удавница, внезапно изплашена, тя се нахвърля върху мъжа си.

– Кажу ми защо си такъв, докога ще продължи това? Защо не ме галиш, защо не ме целуваш? Не ме ли обичаш? Каква е твоята болест?

Тя се притиска до него, обсипва го с целувки, плаче. Тя се бои от себе си. Ася може да ѝ помогне. Тя иска от него само една милувка. Думите на Младенова я възмушават. Но те я горят с огън, който замайва главата, кара кръвта да кипи. Тя иска да я обичат.

Нейната топла плът гали всяка частичка от мъжа, но той остава както преди. Тя се отдръпва, гледа го учудена и изплашена и отново се пита какъв е той. Взира се в лицето му и в това тъжно, без вълнение лице и се струва, че вижда белезите на безумие.

Става, разхожда се из стаята, успокоява се бавно с намерението да го изпита. Сяда до него и започва да му говори друго:

– У Здравеви имаше много гости. И един министър. Здравев се издига. Шепне се, че може да стане големец при новото правителство. Слав ти се сърди много. Ти си пропуснал всичко, казва той.

Той не се променя, само извързва глава към прозореца. Отговаря съвсем спокойно:

– Чудни хора. Какво искат от мене! Аз изпълних дълга си като гражданин на тази страна.

Учудена от безупречната трезвост на думите му, но и малко ядосана, тя казва:

– И стоиш без работа, без да мислиш, че няма вече от какво да се живее.

Той не се обръща, но тя забелязва, че лицето му става много печално, устните му трепват, сякаш се мъчи да сдържи плача си. Съвсем тихо той казва:

– Ти имаш право. Но това няма да продължи. Вярвам да си намеря някоя работа. Не ме карай само да търся награда за онова, което съм извършил. Никой не ми е длъжен.

Гласът му трепери. Тя навежда глава. За нея е важен плодът на

изпитанието. Тя отново вижда. Той е разумен, безупречен в съзнанието си. Непрактичен, но не безумец. Той говори още, но тя не го слуша. Стои погълната в почуда пред тайната, която представлява мъжът ѝ. След дълго мълчание коленичи отново пред него и с очи, изпълнени със сълзи, шепне:

– А никога ли вече няма да ме милваш? Толкова много искам да ме целунеш само още веднъж!

Той бавно повдига ръка и я слага нежно върху косите ѝ.

– Защо говориш така?

– Целуни ме, моля те.

И подлага устните си. Той се навежда над нея и я докосва. Тя усеща студените му, сухи мъртвешки устни и започва да стене.

Става бързо и избягва от спалнята. За последен път е убедена, че мъжът ѝ е още тежко болен, и в душата ѝ гнезди съмнение тъкмо тази болест. Тя мисли за някаква меланхолия, която стига до лудост. Мисли, че в неговата глава е останало здраво кътче, което го ръководи да повтара някои свои фрази, да се ориентира, но след това съзнанието изчезва. Тя не е уверена, че той я познава. Така студено се докосва до нея. Но тя бързо се опомва и започва да мисли съвършено трезво за положението. Тя си спомня думите на лекарите върху последиците от неговата сънна болест: – „загубване на памет или волева пасивност, обща импотентност“.

Тя чува, че се звъни, но не излиза. Слугинята отваря външната врата, долитат поздравите на двамата мъже. Загоров не сяда, а започва енергично да крачи из стаята. Той говори с висок глас, думите му кипят от възмущение. Надя чува името на брата си Слав, после името на Здравева.

Загоров разправя за някакво използване на влиятелни приятели, за да се уреди търговска сделка, от която Слав, а изглежда и Здравев, взели голяма комисионна. После той разправя следното: Слав се задължил да уреди възлагането на някакъв търг на търговец, който му обещал комисионна. Търговецът разправил всичко на Загорова. Имало някакви белези, че Слав се опитвал чрез Здравева да въздейства на министри, за да уреди работата. Загоров поставил примка за да улови и двамата.

Надя нито за минута не се усъмнява, че Слав може да бъде замесен в такава работа. Неговата цел винаги е била да издигне някого чрез вестника си до властта, за да я използват после заедно. Но на нея ѝ идват мисли да сравни своя мъж със Здравева и в тая минута тя усеща гордост.

Унася се в мисли и задълго изпуска разговора на мъжете. Едва

когато Загоров си тръгва, чува как той повтаря, че Ася може да се яви на някаква работа в частно застрахователно дружество. Загоров бил уговорил всичко, оставало само Ася да се яви. Ася не се обажда. После изведнъж се чува гласът му с особено вълнение:

– Благодаря ти. Ти си помислил за това. Благодаря ти.

Във вестибюла се чуват стъпките на Загорова.

Надя остава неподвижна, дълбоко замислена.

Глава IX

В „Цар Освободител“ след шест часа.

Денят е прохладно светъл, небето е чисто, теменужено. Зад Люлин горят последните лъчи на слънцето. По булеварда пристъпват най-хубавите жени на София.

Масата на стария художник Ведров е привлякла отново всички познати художници и писатели, но тая вечер интересното не са историите на стария, а – поетът Андреев. Той отново е заел своята синекура. На новия кмет били съвсем безразлични чувствата на Андреева към стария кмет, след като поетът декларираше същите неизчерпани чувства и към него.

На масата всички се смееха с глас. Туберкулозният поет сам беше по-оживен от друг път. Той се смееше нервно и приказваше възбудено:

– Зная какво си мислите всички. Че аз съм някакъв подлец и т.н. Не – в мен гори презрение към всички кметове.

Старият художник се обади:

– Но ти защитаваше героично предишния кмет, доколкото си спомням.

Художникът се хвана за лицето и се засмя:

– Бузата ми още гори, ако усещам добре.

Андреев дърпаше края на дрехата си.

– Аз не защитавах кметовете, а себе си. Беше ми мъчително обидно.

Аз не съм такъв, каквото ме мислехте. У мен има привидно една склонност да използвам, но тоя, който вижда добре, ще забележи, че когато аз моля, душата ми кипи от презрение. Така да се каже, аз имам известна философска предпоставка за моите постъпки. Вие знаете всички. Светът е така уреден. Печелят само силните и нахалните. Кой ни управляват! Може би ние не сме слаби, но гледаме с известно презрение към всяка общественост. Така да се каже, хората за управлението са белязани от рождение. Ние не сме от тях. Нашите сили са за друго. Аз взимам от кмета частица от онова, което той е заграбил. Аз му казвам ласкателства, за да ми го даде. Но това е само процедура. Също както сме задължени да се подписваме на заявление „с почит“...

Любопитството към Андреева беше намаляло. Повечето от присъстващите го гледаха мълчаливо без да слушат. Старият се прозина, не се стърпя и го прекъсна:

– Ти се много разбъбра. Какво значение имат всички тези философски предпоставки, когато хората се интересуват само от повърхността и по нея виждат ококорена невъзмутимата подлост на постъпките. Е, не прави гримаси де! Ние безспорно те разбираме. Но добре е всичко да не изглежда така сложно за хората.

Един се обади:

– Илов може да ви прочете лекция по това. Жалко, че го няма.

После друг:

– Да, комунистите. Тяхната процедура е друга.

– По всичко изглежда, че скоро ще им чуем гласчето.

– Кой ги знае. Готвят нещо.

Всички изведнъж заговориха срещу Андреева. Той стоеше смутен, неочаквано се ядоса и изсипа:

– Хубава процедура е тяхната. Не са ли те платени герои. От Русия иде златото.

– Срещу което те излагат живота си.

– Ох, ако говорим за рискове, Андреев губи повече срещу дреболия.

– Какво?

– Не е ли ясно – честта си.

– Аз съм за откритите карти.

Старият се усмихна, обърна се към Младенова и подхвана:

– Не е ли така по-добре, а?

Младенов вече отдавна седеше сред компанията мълчалив и гледаше през широката витрина навън по булеварда. В лицето му имаше умора. Той сигурно се измъчваше. Но, предизвикан, заговори:

– Аз харесвам Андреева. Лично аз бих се подиграл с всички кметове и с другите важни личности.

Той говореше и се подсмиваше, като че ли се забавляваше, но в очите му просветваше и неговото ожесточение.

– Аз ценя личността и онова, което тя може и трябва да достигне. Има толкова дреболии, които ни спъват. Да се жертват ли заради тях поголемите предназначения?

Старият попита:

– Кое наричаш дреболии?

Младенов го погледна приятелски.

– На тебе ли да обясня? Андреев е поет. Да се остави ли той да умре от глад, за да не жертва това, което вие нарекохте чест? Ха, чест! За коя чест говорите! Тая, за която хората са приготвили прах и я трепят като

паразити. Та не виждаме ли какво става. Има една категория хора, която законодателства. Не е важно дали са буржоа или пролетарии. Те, с едни и същи средства, гонят една цел. Аз намирам позорно за един човек да сведе живота си до нивото на тия господа. Ние с тях можем само да се подиграваме, щом от тях непременно зависи да живеем ли – или да умрем от глад.

Старият въздъхна:

– Ох, ти си непоправим!

– Непоправим! Не. Разумен. Аз вярвам в едно по-високо предназначение на човешкия живот. Някои говорят за диктатура на пролетариата. Загатват за борбата, която водят комунистите и която борба несъмнено всеки ден се разраства. Аз приемам, че те водят една честна борба. Затварям си очите и не виждам златото, с което са подкупени. Е, какъв пример могат да бъдат те за Андреева и за всички ни? Аз харесвам също играта с открити карти и мъчително се отегчавам, че нашият живот в края на краищата се свежда до интереса кой ще бъде днес министър и кой – утре.

– Аз пък – някак сурово заговори старият, – мъчително се отегчавам, че писателите свеждат ролята си не до духовни водачи на народа, а се преструват на летци в облаците. Кое ще ни интересува, ако не тези, които ще се разпореждат със съдбините на тая земя и на тоя народ.

Започна оживена разпра. Младенов млъкна. Той направи движение, което издаваше недоверието му, че някога може да се съгласи с мислите на стария. Но другите намериха повод да разговарят със страст. Старият разправяше примери от най-близката действителност. За него всичко се намираще в хаос. В първите редици, винаги близо до властта, той виждаше най-тъмни личности. Със скръб разкриваше, че малцината идеалисти стоят настрана и бездействат.

Младенов не слушаше. Той наистина беше от ония, които са решили всички проблеми, които се отнасят до уредбата на държавата, но са безволни пред по-сложните въпроси за живота изобщо и водят безполезно съществуване. В своите книги той описваше почти винаги себе си. Очертаваше се като мечтател без сила и голяма вяра, нежен и печален. Единствената деятелност, която проявяваше с мъжественост и отговаряше на външността му, беше неговата влюбчивост. Хората с право можеха да подозират връзка между него и госпожа Здравева, можеха да говорят и за много други, но той изживяваше напоследък истинска тревога само по една единствена и нищо още не бе дало повод на хората да подозират тия връзки. Да, наистина госпожа Здравева му подметна нещо,

но надали и тя предчувстваше докъде е стигнала работата. В своето желание да уязви, тя му бе загатнала нещо и от семейните тайни на Струмски. Какво беше казала тя? Да, госпожа Струмска се чувствала доста изоставена от полуболния си мъж. Младенов посрещна тия думи с истинско втръсване, но цинизмът на любовницата, която той пренебрегваше, все пак му направи впечатление. Без да иска да мисли за тая особеност в семейния живот на Струмски, той започна да се надява на снизходителност от младата жена. От чая у Здравеви не беше я виждал и истински се измъчваше, но това бяха хубави дни. Той имаше цел, имаше за какво да мисли, към какво да се стреми, и неговата склонност да гледа с присвити устни на живота изчезваше.

Гледаше през широката витрина на сладкарницата към булеварда и се надяваше да я види сред гъмжилото от хора, които бавно правеха вечерната се разходка. Тоя път беше решил да я спре. Имаше толкова много да ѝ говори. Въпреки нейното малко рязко държание, той нямаше да загуби смелост и ще я спре.

В разговора старият Ведров спомена името на Здравева. Младенов се вслуша. Обикновените баналности, че Здравев изкористявал положението, за да се издигне. По дявола!

Обърна отново глава към булеварда и изведнъж скочи. Станаха всички в сладкарницата.

От булеварда се чуха един след друг три гърмежа. Тълпата изплашена се разбяга. Точно срещу сладкарницата, до трамвайната линия за миг мястото се очисти и всички видяха там един паднал човек. По улицата нагоре един стражар и пет-шест граждани тичаха след някого.

Младенов и всички посетители излязоха на улицата.

– Какво става? Кого убиха?

– Убиха ли някого?

Тревожни въпроси се понесоха шепнешком от уста на уста.

въвведоха в сладкарницата една жена, припаднала от страх. Тя вървяла точно до убития. Един разправяше, че всичко видял. Той вървял след някакъв господин от Народното събрание към ъгъла насам. Между него и господина ходел някакъв младеж с каскет и черни дрехи. Точно при ъгъла изведнъж младежът започнал да стреля в гърба на господина.

Около трупа на убития се бяха събрали стражари, скоро пристигна приставът на участъка и няколко цивилни лица.

Почти веднага между тълпата се разчу:

– Убит е Загорев, Любен Загорев, депутатът от болшинството.

Глава X

Разносвачът на писма минаваше точно в четири часа. Ася отдавна беше отишъл на работа. Госпожа Струмска седеше на дивана в кабинета, присвита и заслужана. Ще получи ли писмо и днес.

Преди седмица тя получи писмо от някакъв непознат. Отвори го с любопитство, прочете първите редове и се учуди, после го нахъса и хвърли с недоволство. Как можеха да й пращат такива писма? Кой безумец бе намислил да споделя с нея сърдечните си настроения? По почерка на плика тя позна, че второто писмо, което получи на другия ден, е от същия непознат. Разносвачът го беше пуснал под вратата и тя нямаше възможност да не го приеме. Без да го отвори, тя сложи писмото на масата на Ася, за да го види, когато се върне. Но когато привечер чу стъпките му, избърза и прибра писмото. Съвсем неочаквано у нея се яви желание да го скрие. Тя стана неволна съучастница на непознатия и, смутена и измъчена от колебание, не спомена и дума на мъжа си за писмото. На сутринта, след като Ася излезе, тя го прочете. Тогава се засрами от себе си.

Тя трябваше да разправи всичко на Ася или да се съгласи, че го лъже. Един чужд мъж и говореше за своята любов.

Последните дни бяха съвсем преобразили Ася. Той мислеше постоянно едно и също нещо, тревожеше се, измъчваше се. Носеше купища вестници и до полунощ ги четеше. Тя забеляза, че той прочиташе всичко писано около убийството на Загорова. Това убийство беше хвърлило Ася в мрачна тревога. Правителствените вестници пишеха, че убийците изхождат от левите политически среди. В него намираха един акт на отмъщение към борец от преврата. Но опозицията недвусмислено посочваше, че убийството се дължи на правителствени хора, заинтересовани в крупни афери. Един вестник споменаваше името на Здравева, за когото Загоров е знаел някои истории.

Надя Струмска правеше опит да увлече Ася в едно искрено обяснение, но той я посрещаше по-хладно от друг път. Напразни бяха нейните ласки, задъхани думи, страстни викове. Той едва я поглеждаше.

На четвъртия ден тя получи писмо от раздавача, притисна го до себе си и така се хвърли в леглото, разтреперана от плач. Тя съзнаваше, че се подхлъзва по един път, от който с всички сили е искала да се отклони. Една дума от Ася беше достатъчна да я спаси, една ласка, един

поглед. Той не ѝ даде нищо. На своите двадесет и шест години тя трябваше да бъде само нагледница на един болен. Любим! Съпруг! Да, да. Сълзите я задушаваша, но писмото до гърдите ѝ я гореше. Тя искаше да слуша нежни думи, да я гали шепот. Имаше право на това. Цялото ѝ същество го искаше.

И тя чакаше писмата от непознатия, мислеше за него. Вслушваше се в стъпките на пощенския раздавач. Съвестта ѝ се колебаеше малко. Вършеше ли някакво престъпление? Почна да се утешава. Духовната връзка, в която я поставяше непознатия, като не се явяваше пред нея и изпращаше само писма, придаваше невинност на увлечението ѝ. Тя отвари писмата и ги препрочиташе с наслада.

Непознатият пишеше, че я знае, че често са били съвсем близо един до друг. Имаше минути, в които тя се страхуваше, че той ще влезе в тяхната къща и ще вземе всичко, което поиска.

Писмата идеха всеки ден, тя ги четеше и криеше. Лежеше по цял ден в спалнята и мечтаеше. С Ася се разминаваша като две чужди същества, неми и невидими. След убийството на Загорова у тях не дохождаше никой.

Настъпваше есента. Ася се връщаше винаги късно вечер. Вън, на улицата ставаха събития, които живо го интересуваха. Той търсеше някакви непознати приятели, с които прекарваше часовете си след работа.

Един ден тя се срещна по стълбите с госпожа Здравева. Двете жени заговориха и между тях изникна приятелство, по-близко, отколкото порано. Струмска не мислеше вече за тая жена, че е развратна и нечестна. Започна да намира оправдания за нея, макар да беше убедена във връзките ѝ с писателя Младенов. Не можа да обвини жената и когато видя, че един друг беше заместил писателя.

Един ден двете жени се събраха и си говориха като приятелки. Госпожа Здравева беше доста прикрита в приказките, но смела в идеите си.

Някои нейни думи останаха в главата на Надя, и тя, без да ги възприеме, се бореше със съблазнителното, което те и даваха. В живота и мъжът, и жената имат свой дял, от който за нищо не би трябвало да се лишават. Семейството не било препятствие, стига да се разбере, че от него се получава много малко.

Надя не получаваше нищо от семейството си. Нямахме ли право и тя на на свой дял – или да се помири със съдбата?

Тя искаше, честна и добра, да се помири, но цялото ѝ същество се бунтуваше. Ставаше нервна, плачеше безпричинно, ставаше дръзка. Не, и тя имаше дял, който трябваше да си вземе. Тя обичаше вече

непознатия и чакаше той да се яви.

Глава XI

Есента, краят на октомври, кипеше от събития.

В първите дни още вестниците съобщиха за залавянето на Тодор Илов, на няколко негови другари, и за откриването на огромна пропагандаторска литература, за един бунт на работниците. Но когато всички мислеха, че работата ще свърши с това, от провинцията дойдоха известия за началото на истинска революция.

Правителството, обезсилено от борбата със своите приятели, които се мъчеха взаимно да се изместят, изведнъж се опомни. Тогава и вестниците престанаха да пишат за събитията, но се понесоха най-лоши слухове. Мълвата замести официалните известия и всичко започна да изглежда по-страшно.

Говореше се за цели разбунтувани градове, говореше се за цели области, над които се вее червеното знаме на работническата партия. Оня чудовищен механизъм, устроен от приятелите на Илова, за който той говореше с ликуваща радост, се бе раздвижил. Бутоът беше натиснат, сигналът беше даден и из градовете и селата излизаха въоръжени тълпи, които се сражаваха с войската и администрацията, завладяваха обществените имоти, убиваха чиновниците или сами падаха убити. Мълвата говореше за бесилки и за непрекъснат кикот на картечници. Оръжието минаваше от едни в други. Въжето с еднакво безстрастие душеше войници и работници. Картечните равнодушно косяха червени и националисти. Смъртта слушаше ръката, която я управляваше. Днес едните бяха по-силни, утре – другите. Над България виснаха облаци, обагрени огнено от лудо проляна кръв.

В София Илов и другарите му бяха изправени пред съда.

Ася Струмски преживяваше тия дни в непрекъсната нервна треска. От вестниците той знаеше всичко. Когато те престанаха да пишат, тръгна по улиците, по кафенетата и се вслушваше в мълвата. Той имаше още от своята неподвижност, лицето му бе все така уморено, но неговите постъпки издаваха един вътрешен огън. Когато чу за процеса Илов, той започна да посещава залите на съда. Едвам си пробиваше път между навалищата и, сгъшен в един ъгъл, не изпускаше дума, нито пък образ. Той видя Илова с надупченото лице и огъня в единственото му око, видя и тъмните лица на неговите другари, които стояха със спуснати тежки, големи ръце и увиснали глави.

Илова обвиняваха в бунт срещу държавата. Той не отричаше нищо. Искал и подготвил бунта, радвал се на победите и не желаел да живее, ако другарите му изгубят. До вратата на съда всеки ден стоеше една жена с очи на луда. Всички знаеха, че това е жената на подсъдимия. Когато той минаваше край нея, само тогава окоето му примигваше, огънят изгасваше, сякаш сълза се показваше в него. Не им даваха да говорят. Тя го гледаше, тая малка, измъчена жена, и не го познаваше, обезумяла от скръб.

Един ден пред вратата на съда подсъдимият неочаквано се спря и се вгледа настойчиво в тълпата. Бяха се събрали най-различни хора. Едни гледаха със спокойно любопитство, ала някои младежи проявяваха явна враждебност към подсъдимите. Между тая група Илов видя Чернева, най-буйният и най-красноречивият от своите другари. Същият, за когото беше излязла приказка – ще те видим в деня на борбата. Окичен със значката на една патриотична организация, той и сега беше най-буйният и най-красноречивият. Двамата срещнаха погледите си. Чернев не се засрами. Излезе напред и извика:

– Какво ме гледаш? Знаем те добре, кой си. Кръволок!

Другите младежи със същите значки на патриотичната организация започнаха да се заканват и сочеха юмуци. Но Илов виждаше само Чернева, без да може да скрие изумлението си.

Стражарите го вмъкнаха в предверието на съда.

Когато дадоха последната дума на подсъдимите, едноокият революционер говори дълго.

От своя ъгъл Ася слушаше изтръпнал.

– Вие ме съдите по егоистичния закон на една класа, която е заграбила живота. Правото, тъй както могат да го разбират свободните личности, а не оръдията, каквито сте вие, е на моя страна. Ние водихме борба за повече справедливост, за повече човечност, за повече любов към човека...

Председателят мрачно го прекъсна:

– Затова ли вашите разстрелваха и кучетата, където за минута биваха по-силни.

Илов погледна сияещ далеч през прозореца на залата.

– Какво е минутата през вечното добро, към което се стремим ние? В откритата борба стрелят и двете страни. Жертвите стават светци, защото по техните трупове ние отиваме към един по-добър Бог. Можете ли вие по същия начин да оправдаете противодействието? Вие защитавате класа, ние се борим за човека.

Илов говореше с опиянението на краен идеалист. В залата се увеличаха от неговия възторжен глас, той хипнотизираше с пламенното си око. Председателят го прекъсна няколко пъти, после видя, че подсъдимият е непоправим, и го остави. Явно беше, че има разлика между него и борбата, която водеше черната, неизвестна тълпа. Той беше наистина идеалист, а тя – разярена глутница, която мислеше само за минутата на отмъщението, а не за бъдещото добро на света.

Другите подсъдими с последните си думи молеха милост или се обявяваха за невинни и подведени. След като се изказа и последният, съдът се оттегли на съвещание. Когато се върна отново в залата, председателят прочете присъдата.

Публиката бързо напусна залата, стражата отведе осъдените. Ася все още стоеше в своя тъгъл. Когато повдигна очи, той видя, че в залата беше останал само един човек, който неподвижно гледаше в тавана, докато пръстите му барабаняха върху дебелия бастун.

Струмски се приближи и тихо го поздрави:

– Колко се радвам, че те виждам, Ведров!

Старият художник погледна и се зарадва:

– Ето една добра среща!

Той стана и прегърна Струмски.

– Ако в света хората бяха като тебе и нашия Тео, всичко щеше да върви отлично. Ах, Ася, откога не сме се виждали!

Двамата бяха някогашни интимни приятели, разделени от различните си интереси в живота, но при среща винаги ставаха сърдечни. През последните дни Ася много настойчиво търсеше да види стария си приятел. Той обичаше неподкупната, макар и често груба, натура на художника.

Двамата излязоха от съда и тръгнаха по улицата.

– Хайде – каза Ведров, – ще ми дойдеш на гости.

Беше около пет часа след обед.

Ася искаше точно това – да не се разделя от Ведрова. В душата му горяха въпроси. Той търсеше приятел и се радваше, че среща художника. Няколко пъти Ведров го запита де се е губил. Ася чувстваше тъкмо това, че доскоро е бил изгубен за света. Сега се връщаше отново, слизаше от спокойните височини, додето го бе отвела неговата мисъл, и се хвърляше отново в тревогите на живота. Последните дни му се мяркаше един път, сега искаше само да се провери. Искаше да се изкаже пред някого, да сподели мислите си.

Убийството на Загорова, борбите около правителството,

израстването на Здравева, последните събития днес в съда събуждаха душата му от съня, в който я беше сковала болестта и честният му характер.

Те вървяха дълго, докато стигнаха дома на художника – един мансарден етаж на четириетажна къща. Ведров го покани в ателието, посочи му една диванка и сам седна до него.

Отстрани остана широкият прозорец, през който се виждаха покриви и куполи на черкви. Насреща им, на статива бе сложена картина, върху която боите стояха още влажни.

Ведров се засмя, като посочи картината.

– Не бях работил години, но, виждаш ли, пак се излъгах.

Картината представляваше опожарен или залян от кръв град, фантастично построен като илюзия за света; на предния план, откъм кръвта, пропъльзяха някакви влечуги, стотици, хиляди, черни и гнусни.

В най-предния план трупове на всички влечуги се събираха в една човешка глава с кървави очи, изкривени уста, алчна и дива.

Ася гледаше и по тялото му пропъльзяха тръпки на ужас.

– Какво е това? – попита той тихо.

Старият се засмя злобно, облегна се на стената и като се взря в кървавата картина:

– Не се ли сещаш? Не ти ли напомня нещо? Не си ли виждал някъде тая глава на мародер? Това е илюзията за нашата действителност!

По стълбите към ателието се чуха стъпки и веднага се почука на вратата.

Ведров стана и отвори. В стаята влезе Младенов.

– Няма ли да ви смущавам? – попита той.

Старият се ръкува с него.

– Добре дошъл. Запознай се. Струмски, стар приятел. Ася Струмски – не си ли чувал за него? Така е. Днес гърмят имената само на подлещите.

– Ася Струмски! – повтори Младенов. – Да, чувал съм.

Той се ръкува с Ася и седна до прозореца. Изглеждаше особено развълнуван от неочакваната среща или – от нещо друго. Не проговори вече, извади цигара и запуши. От време на време внимателно се взираше в Ася.

– Какво те носи? – запита го Ведров.

Ася стоеше изтръпнал, с неподвижно втрещени очи в картината.

– Защо казваш, че това е нашата действителност?

Старият художник започна да се разхожда из стаята.

– Видя ли днес Илова? Един идеалист, нали?

Ася бавно каза:

– Да, идеалист.

Старият се засмя.

– И все пак, след няколко дни ще го обесят.

Неочаквано направи обрат.

– И тебе щяха да обесят, ако не бяхте спечелили, но не е късно. Нима не убиха Загорова? Опитай се да попречиш някому и ще видиш.

– Ти казваш, че Загоров попречи някому?

Гласът на Ася потрепери. Той беше твърдо убеден, че убийството на Загорова се дължи на сведенията, които той имаше за Здравева и за аферите му. Не смееше само да сподели убеждението си, не смееше изобщо да мисли за него, защото потреперваше от ужас. Тоя ден се реши да попипа раната, а Ведров не се поколеба да каже каквото знае:

– Аз не твърдя нищо. Това говори мълвата. Писаха и някои вестници. Загоров пречеше някому. Това е явно.

Изведнъж се разсърди на себе си:

– Какво ще извъртам. Хората казват, че Загоров знаел някои компрометиращи работи за министриабла Здравев.

Ася нарочно настояваше:

– Нима е възможно за това да се убие човек и при това – приятел и заслужил!

Ведров се спря, изгледа го изпитливо и започна да се смее:

– Тук е тайният смисъл на моята картина. В нашия обществен живот израстват чудовища, за които всичко е възможно. Те са от рода на влечугите, а очите им гледат на кръв. Вчера те убиха Загорова, днес погубиха Илова, утре ще махнат тебе и всички като тебе.

Младенов се обади безстрастно:

– Ти пак на твоята тема за червеите.

Старият наистина беше дошъл на своята тема, но сега той не изглеждаше жлъчен скептик, а – борец със страст. Той намираше, че лошото е порасло до последните си граници. За него Илов не е единична личност, а плеяда идеалисти, които днес умират. Докато водителите на партията – ония, които в душата си са таили винаги очакването да бъдат облагодетелствани от властта – са благополучно побягнали и ядат предварителните си награди. Ася Струмски, Загоров – за него те също не са единични личности, а легион мълчаливци, върху чиято победа Здравевци градят силата и благосъстоянието си. Това значи картината му – в нашия обществен живот мародерите властват.

Ася слушаше и мъчително потръпваше. Той знаеше всичко това, но сякаш сега се отваряха очите му и той виждаше мрачната картина на живота. Тези, които изложиха живота си за някакъв идеал, гинат в бедност – неизвестни и ненужни. По стъпалата на властта се издигат ония хора, които в опасните моменти на обявената борба изчезваха. Сега той виждаше добре кой е Здравев. В тая страна не е позволено на честните да живеят. Един мъж, пълен със сили, загина, само защото искаше да изобличи истинските крадци.

Той притваряше очи и чувстваше пулса на челото си. В главата му нахлуваше кръв. Неподвижен, убит от последиците на своята болест, той усещаше, че му се възвръщат силите. Той беше за идеала – всеки да върши онова, което му е по силите. Не завиждаше никому. Сега виждаше, че всъщност всички безсрамно се домогват до властта.

Старият Ведров довършваше:

– Задачата на нашата интелигенция е не само да изнася борбите, а и да гради върху развалините на събореното. Задача е на всички безименни герои да се изправят и да изринат ония, които ядат плода на техните борби.

Старият говореше банално, като политически пропагандатор. Младенов безучастно гледеше през прозореца, но Ася разбираше под нескосните думи техния най-дълбок смисъл. Старият имаше право. Безименните трябва да станат, да заговорят, да покажат.

Той стана. Погледът му полетя далече. Трябва! И той пръв да почне! Трябва! Той гледеше през покривите на целия град, златните куполи на черквите, червените облаци на залеза. Трябва! Той чувстваше, че израства. Тялото му се изпълваше със сили. В главата му струяха мисли и решения. Отде да започне и как. Най-после се залови за нещо.

Протегна ръка към стария.

– Довиждане! Благодаря ти за всичко.

Той вече отвори вратата да излезе, но там се спря, полуусмихна се и, като посочи картината, каза ясно и убедително:

– Захвърли това. Рисувай хубавото, което ще бъде. Аз бих могъл да ти дам съвсем хубав сюжет. Но ние пак ще се видим. Довиждане.

Неговите стъпки бързо заудряха по стълбите.

Младенов обърна глава.

– Аз чувах, че Струмски боледувал тежко и това се отразило на здравето му.

Старият стоеше сред стаята замислен, но изведнъж се вслуша в думите на Младенова и махна с глава.

– Болен! Да, бил болен. Страдал от липса на общественост.

– Аз чувах за физически недъг.

Старият енергично отговори:

– Остави това. Най-тежката му болест беше безогледната му вяра в добрите намерения на хората. Тая болест погубваше това храбро сърце. Но дали той има право? Дали трябва да показваме какви да бъдат нещата или какви са?

Младенов стана, сложи шапката си.

– И двете са еднакво безсмислено.

Той се усмихна тъжно.

– Хората не са толкова глупави. А вашата общественост е биене на тъпан. Но вие и двамата сте много мили.

Махна ръка и без да се ръкува излезе от стаята. Всъщност той мислеше само за Струмски. Точно той му се стори мил и това му навяваше тъга. Пред тоя човек той днес почувства вина. Светът е толкова широк. Дните на един човешки живот са много малко. Една изгубена скъпоценност винаги може да се замени с друга. Струва ли си да настояваш за нещо, което вече друг притежава. Особено когато тоя друг е така мил, така наивен и беден.

Той бавно слизаше по стълбите на четириетажния дом. При входа се облегна на стената и загледа през улицата към чистото небе, станало виолетово от залеза. В далечината той видя един женски образ, който вълнуваше сърцето му. Но със замах на щедър човек той реши. Бръкна в джоба си и извади запечатаното писмо. Погледна плика. Там стоеше написано: „За госпожа Н. Струмска“. Той притвори очи и бавно накъса писмото на малки парчета.

Свали шапката си и тръгна по улицата, като размахваше широко ръка.

Глава XII

Вече няколко дни никакви писма! Надя Струмска тъжеше за непознатия. Забрави ли я той, угасна ли огънят на неговото увлечение или...

Тя подозираше, че някой друг получава писмата. Започна да прицаква раздавача. Старият пощальон вдигаше рамене.

– Днес няма.

От няколко дни повтаряше това и поглеждаше жената с изпитателните си очи. Надя се помъчи да открие между всичките си познати неизвестния изпращач на писмата. Няколко пъти помисли за Младенова, припомни си всички обстоятелства при случайните им срещи, неговите погледи, неговия глас, който така нежно галеше, когато ѝ говореше. Почти се увери, че той беше непознатият, но не задържа неговия образ задълго. В душата ѝ зрееше желание, болно и неудържимо. Тя очакваше да се хвърли в огъня на едно изживяване, към което се стремеше с цялото си същество. Но нейното влечение не носеше ничий образ. То беше смътният стремеж на плътта, а не любовният копнеж по определен мъж. Можеше да дойде и нейния мъж, най-много него очакваше, но някой трябваше да дойде – или тя ще загуби разума си.

Бе станала нервна, разсеяна, хапеше устните си и дълго целуваше нежното бяло месо на ръцете си. Понякога Ася втрещаваше очи в нея и дълго я гледаше, тя се страхуваше от погледа му, но още повече, че може някой ден да закръска в лицето му, да се хвърли с вдигнати ръце и да му каже всичко. Тя иска! Умира от желание! Той трябва да разбере това или тя ще го направи смешен.

Понякога скриваше глава в скута му и плачеше.

– Какво ти е? – питаше той.

– Гали ме, ласкай ме! – молеше тя.

Неговите студени ръце се спускаха по лицето ѝ, неговите безстрастни устни се опитваха да я целуват. Тя се хвърляше отгоре му и го хапеше, и го целуваше.

Един ден му каза:

– Не мога повече.

В неговите очи се явиха сълзи.

– Потърпи – каза ѝ той, – аз чувствам да се възвръщат силите ми. Може би мъката ще продължи още малко.

Той лъжеше. Неговият разум се събуждаше, неговите сили се

възвръщаха, но той носеше със себе си един мъртвец, без признаци за възкресение.

Тя прекарваше няколко часа спокойно и после пак всичко се връщаше.

Той отиваше на работа или другаде, напоследък намираше винаги да ходи някъде, и в пустия дом тя оставаше сама със своята страст.

– О, да имах дете! – молеше се тя.

Явиха ѝ се нервни кризи, трябваше да се покаже на лекар. Ася сам я заведе. Но когато трябваше втори път да иде сама, тя остана в къщи. Страхуваше се от лекаря. Неговата ръка на челото или на сърцето премрежваше очите ѝ, разтопяваше разума ѝ.

В къщи четеше получените писма, а всеки ден към четири часа очакваше нови. Мина седмица. Те престанаха да идват.

– И днес няма – свиваше рамене старият раздавач и се усмихваше полуиронично.

Имаше дни, в които тя обуздаваше стихията на плътта си и мислеше трезво за своя семеен живот. Имаше ли в него нещо по-силно, по-високо от нуждата на плътта. Срамуваше се, че може дори да помисли това. Имаше, разбира се.

Тя трябваше да се грижи за своя любим болен мъж. Трябваше да жертва всичко за него. Спомняше си техните дни след годежа, спомняше си първите дни от сватбата. Не получи ли тя своя дял, няма ли сега по-високи задачи?

Поиска да стане религиозна, но не се увлече. Черквата я осъждаше, тя трябваше да посипе главата си с пепел и да се признае за грешница. Грешница ли беше? Искаше ли тя нещо повече от това, което Бог е създал да се търси? Повърхностна в схващането на религиозния морал, тя се нахвърли с ярост върху веригите на черквата. Това беше капището на дяволите. Тя виждаше свещениците, за които чуваше да се разнасят истории, тя слушаше проповедите, които можеха двойко да се разбират. Нищо не запълваше душата ѝ. Всичко беше нагодено за другите.

Но увлечението и по черквата много лесно я поведе към капището на лъжеучители, за които, от войната насам, често се говореше.

Един ден отиде в салона на една свободна секта и чу нова проповед. И тука слушаха хора, мъже и жени, и тука коленичеха, и тука вярваха. А проповедта беше съвсем друга. В черквата казваха да се предпазим от грях и съблазни, а тук учителят казваше да опознаем греха, за да има за какво да се разкайваме. Нищо не ѝ направи впечатление. Само едно – и тука слушаха и вярваха хора както там, пред распятието на

Христа.

И тя разсъди – важното е в какво ще повярваш. И престана да се интересува от религиозни въпроси.

Настъпи отново ужасът на пустия дом, срещите с болния мъж, нервните кризи.

Един ден каза на Ася:

– Ние трябва да се разведем.

И веднага се разкая. Ася я погледна втренчено, бледен, разтреперен.

– Дотам ли е стигнало? – попита той и тя видя, че устните му бяха бледи като пепел.

Хвърли се в скута му и зариде. Не, не. Тя не искаше да се разделя с него. Безгранично го обича.

Не лъжеше. Но тя бе стигнала до границата на своята мъка и се страхуваше от себе си. Докъде би стигнала при първата съблазън?

Обичаше своя мъж, затова се страхуваше.

Глава XIII

Слав получи картичка, с която Ася го канеше в къщата си и дълго я въртя между пръстите на дебелите си ръце.

– Гледай ти! – повтаряше си той и всички пластове по лицето му се раздвижваха, за да се усмихне. Косата му тържествуващо стърчеше с всичките си невчесани къдри.

В този момент в редакционната му стая нямаше никой. През прозореца пареше есенното слънце, а на масата един голям резен хляб, намазан с масло, очакваше да бъде изяден.

Слав много отдавна не беше виждал своя зет, но неочакваната покана не го зарадва, както това можеше да бъде преди известно време. Той само се учудваше и ужасно много любопитстваше да узнае за какво е дотрябвал на недостъпния Ася Струмски.

Мислеше най-различно и тъй като не можеше да се спре на нищо определено, докато мисълта беше заета със злосторничката, започна да яде. Той отхапа резена хляб от единия край, после го обърна от другия, сложи го след това на масата и си облиза пръстите. И така, с пръсти в уста, започна да се смее.

Досети се за какво може да е потребен на Ася. Какво представляваше милостта му, след като изпусна всички комбинации да се издигне. А пък знаеше се, че господин редакторът е много добре от някое време насам. Туй е то! Ще му искат пари!

Но с подвижната мисъл на истински журналист той почти веднага се отказа от предположението си и се намръщи. Спомни си погнусата, с която Ася влизаше в разговор с него. Спомни си презрението, с което той посрещаше всички негови предложения. Можеше ли след всичко това той герой да си плюе в лицето и да протегне ръка за пари.

Не. Сигурно имаше нещо по-важно. Решително важно, в което има премесени по-общии интереси и героят е решил да направи жертва: „Аз ще говоря с вас, господине, но знайте, че не го върша за себе си.“

В долния етаж тракаха печатарски машини, по стълбите тичаха хора. Зданието беше в тържествения час, в който излизаше вестникът.

Един работник се втурна в стаята с първата страница и я сложи на масата. Редакторът веднага се наведе, за да хвърли „последно око“. Уводната беше точно за момента – „Поуката от последните събития“. Третата колона съдържаеше сензацията – „Обесването на

комунистическия водач Илов и другите осъдени“.

В тоя миг издрънка телефонът. Слав взе слушалката:

– Ало!

Лицето му прося. Той се облегна на стола, кръстоса крака и смигна на работника, който чакаше.

– Добър ден, господин Здравев. Моля! Уводната статия! Точно за момента!

Той събщи за заглавието и заговори с водопад от думи. Господинът отреща имаше друг проект. Слав се защитаваше. Най-после започна да моли:

– Но вие ми съобщавате много късно. Свързахме вестника.

Срещният беше неумолим. Редакторът отговори за последен път с кратко „да“ и затвори телефона.

– Да се извади уводната и да се запази за утре. След малко ще дам друга.

Работникът го погледна учуден. Редакторът му подаде страницата и, без да му обръща внимание, взе листове и започна да пише. Заглавие: „Необходимостта от смяна на кабинета“. И след това:

Страната ни изживя тежко изпитание. Шепа подкупени безделници повярваха, че могат да поведат нашия селски народ в една чужда за нашите условия класова борба. Тоя народ показва колко наивни са били надеждите им. Те получиха съкрушителен удар точно отдето не чакаха. Последните събития са потушени от народа, който предпочита своята колиба и нива пред всички обещания на една комуна. Безспорно е организираното участие на правителството в кратката борба. За това то получи подкрепата и одобрението на всички ни. Но сега, когато всичко е минало, ние отново трябва да се спрем на необходимостта от кабинетни промени. Тя е още по-наложителна след преживяните събития.

Господин редакторът се увлече. Ръката му беше обиграна, думите – готови в главата, той трябваше само да топи писалката си в мастилото.

След петнадесет минути статията беше готова. В нея се доказваше необходимостта от промяна. Посочваше се и средата, от която трябваше да изхождат новите лица на управлението. В центъра на тая среда всеки знаеше, че стои тайният патрон на вестника.

Слав извън, предаде ръкописа на влезлия слуга и ожесточено натика в устата си остатъка от закуската. Погледна часовника, беше единадесет.

Часът за разходка по „Цар Освободител“, дете излизаше в дните, когато е доволен от себе си. Върви и се прави на разсеян, заглежда

хубавите момичета и среща видни господа от парламента. Той е с всички познат и всички го знаят и са интимни с него. Защото той умее да се държи. За хората е необходимо да изглежда безобиден и да бъде забавен. Той поздравява като търси шапката на главата си, когато тя е в ръката му. Но всички тия хорица всъщност са съвсем наивни. Той ги е оценил всички и знае кои му трябват. Той трупа познати, както скъперникът – пари, и за него те са стълбата, по която отива нагоре. Днес е нищо, но утре...

Той гледа синьото небе през прозореца. Долу тракат машините, в съседната стая се карат репортерите. Цигарата му бавно догаря в пепелника... Утре той ще властва, ще има пари, ще има...

Погледна към масата и видя отново картичката на Струмски.

– По дявола, какво иска тоя луд!

Лицето му неочаквано доби истинския си израз – зъл и брутален. Приятелят си позволяваше за го смята за отрепка, сега има нужда от него! Добре! Той ще види!

Глава XIV

От дванадесет часа, завърнал се от работа, Ася чакаше в къщи. Точно след половин час Слав дойде. Надя повика мъжа си и попита дали да се пригответи обедната маса за трима, но за голямо нейно учудване Струмски енергично отказа. Имал съвсем кратък разговор с брат и и само толкова.

Ася беше извънредно възбуден. Той беше преживял тежка борба със себе си, преди да се реши на тая среща. Сега искаше да свърши работата сурово, без чувства. Той наистина бе решен да се пожертва в името на цели, които засягат не само него. Положението беше безизходно и трябваше да прибегне до Слав, когото дълбоко презираше. Но журналистът беше сила, която можеше да се използва под строг надзор.

Той влезе отново в кабинета и пристъпи направо към работата.

– В какво състояние се намира вестника ти?

Слав, седнал пред писалището с неопределено изражение на лицето си, съдържан и сякаш дебнеш, изведнъж стана и, все още разколебан как да се държи, маскира състоянието си като започна да крачи из стаята. Той правеше големи крачки към вратата, изведнъж се извърщаше, чупеше хода си на една посока, веднага на друга, същевременно оправяше косите си, бъркаше по джобовете си. Това бяха обичайните движения, с които заблуждаваше събеседниците си. Можеше да се допусне, че е забравил кърпата си или че си е спомнил нещо много тревожно. В това време той пресмяташе, съобразяваше. Днес той дойде с решението да бъде жесток, да къса, да отказва, да унижи събеседника си, но натурата му надделя. Трябваше първо да види нямаше ли нещо да загуби. В какво състояние се намира вестникът му? Хм! Добре. Защо го питат това? Блъсна един стол, събра килима, извади хастара на джоба си, вместо кърпата. Най-после заговори:

– Как е вестникът ми? Какво си се сетил за него?

Ася спокойно го наблюдаваше.

– Седни – покани го той. – Остави килима, слугинята ще го оправи. Моля да говорим без фокусничество.

– Фокусничество! Кое наричаш ти така?

Слав се изправи до вратата и за момент дебелото му лице издаде скрита злоба и ненавист.

– Седни – повтори поканата си Ася.

Слав ловко прикри чувството си под една дебелашка усмивка.

– Вашите столове са отвратителни. Ще се изтегна на дивана.

И той сложи късото си, дебело тяло на дивана.

– Добре, слушам! В какво състояние се намира вестникът ми. Ще ти кажа. 15 хиляди тираж и най-голяма авторитетност. Това трябваше да оцениш на времето.

– Не те питам за тиража. На кого служи, искам да зная, вестника ти. Имаш ли задължения към известни личности?

Слав затвори театрално очи и погледна с лице към тавана. Ася допълни:

– Ние ще можем да продължим разговора, само след като ми отговориш на въпроса.

Журналистът скочи от дивана и отново се втурна по начупената линия на предишната си разходка. Той искаше да каже кому служи вестникът му. Да каже, че пет пари не дава за важните разговори, за които са го повикали. Да нарече зетя си „хапльо“. Да плюе и да си отиде. И пак изплува хитростта и тая вечна предпазливост да не се изгуби нещо с излишни думи, да не се пропуснат някои предложения. Този път той съвсем ловко оправда хаоса от движенията на ръцете си, като извади един брой от вестника.

– Ето, виж сам кому служи.

Той сложи вестника на масата пред Ася.

– Тук пише „независим и информационен“.

Без да помръдне, Ася се усмихна с презрение.

– Това нищо не значи.

– Значи! – провикна се редакторът. – За мене значи. Вестникът ми е независим, защото служи на истината.

Ася съвсем кротко предложи.

– Да говорим просто. Плаща ли някой за службата на тази истина.

– Плащат. 15 хиляди четци.

– Само те?

Сега журналистът наистина се разсърди. Той седна на стола пред писалището, очите му гледаха предизвикателно, устата му се кривяха от недоизказани ругатни.

– Каж ми ти какво искаш?

Очите му гледаха право в Ася – настойчиво, без хитрост, явно враждебно. Ася помисли.

– Добре. Ще говорим с риск, че ще бъде напразно. Ще направя един опит. Ако не едно патриотично чувство, може би, пак някакъв интерес

ще те направи послушен.

И тихо, без вълнение, но с един тон, който се вдъхновяваше от най-чисто чувство и спокойно съзнание, Ася направи своето предложение. Той намира, че идеята, в името на която той и другарите му бяха поели риска на преврата, е останала зад гърба на ония, които съставят силата на правителството, или по-скоро властта е омотана от личности, които подвеждат всички, за да се изправят утре като властници. Нито един от ония, които пламенно жертваха живота си, днес не дава насока за уреждане на живота. Всичко е тръгнало както по-преди. Отиваше по-далече. Намираще, че може да се приеме днешното положение за временно, че е възможно да се отиде към по-добро. Но последните събития са събудили у него съзнанието, че в обществото има една среда, идеалистична и чиста, готова на жертви и висши стремежи. Но тая среда е само използваната, не творческата. Тя се употребява като оръдие и се изхвърля на другия ден след като се е борила, за да се постигне нещо. Така остава явен рискът, че нещата ще се повтарят. Необходимо е тая среда да прояви и творчески сили, наред с готовността си за борба. Време е тя да вземе плода от борбите си. Не от лични интереси, а за доброто на родината.

Няколко пъти Слав се опита да го прекъсне. Най-после успя.

– Конкретно – предложи той, – какво искаш да кажеш?

Ася държеше през цялото време ръцете си пред себе си, преплиташе пръстите на двете длани. Сега уморено поднесе лице към тях.

– Нима не съм ясен? Днешното правителство ще бъде сменено, за да дойдат утре на власт негодниците, които не се спират да устройват и убийства на хора, за които се страхуват, че са надникнали в тайните на живота им.

Слав избухна:

– За кого говориш?

Но Ася сякаш не го чу.

– Конкретно. Аз искам да организирам борбата на оная благородна среда, която до днес е давала жертви, без да види, че нейните идеали се осъществяват. Затова ми трябва вестник. Мога ли да разчитам на твоя?

Журналистът се спусна из стаята, но много бързо пресметна, тръшна се на стола, удари двете си длани върху масата и почти тържествено извика:

– Не. Не. Хиляди пъти не. Почакай сега аз да ти поговоря. Вие сте баби. А ти си най-голямата. Не дохождах ли аз при тебе. Дохождах. Но ти тогава спеше. Ти се гнусеше да приказваш с мене. Сега е късно.

Испадна в истерия от удоволствието да бъда нахален, дързък,

циник, и продължи:

– Да ти кажа. Аз служа другиму. Докато ти спеше, работите се редяха. Утре ще обираме плодовете. Ти знаеш на кого служа. На Здравева. Утре той е министър, а това ми трябва мене.

Изведнъж започна да се смее гръмко и грозно.

– Гледай ти, и мършата решила да се надига.

Ася сложи ръцете си на облегалото на стола и се изправи бледен, но в очите му пламна огън.

– Върви си! – сурово заповяда той.

Но журналистът беше обхванат от същинска лудост. С грозно разквивено лице, с гнусно насълзени очи, протегнал дебелиите си мръсни ръце, той изригна:

– Чакай, гълъбче. Аз не съм свършил. Чакай, идеалисто, трябва още да чуеш. Вие сте префърцунени кокони, позьори, а ние търсим хора на работата. Знаеш ли кое се нарича работа. Да печелиш! Да печелиш власт и пари, а с идеалите да лъжеш тонковците. Да сваляш един, за да му вземеш мястото и да му покажеш как се язди. Идеалът е да бъдеш силният. Идеалът е да наблъскаш джоба си с пари за черни дни. Животът е колено, на което закачени се въртим. Хапльовците са долу, а ние – горе. Изпуснеш ли случая, той не се връща. Ти късно си се сетил. Нищо не ми предлагаш за работа.

Струмски избърза към вратата, отвори я и кратко извика:

– Върви си!

Журналистът гледеше като ударен звяр, искаше да каже още нещо, да причини някакво зло, да ухапе, но бледото каменно лице и страшно пламналите очи на Ася го обуздаваха. После той като че ли се уплаши за изпуснатите думи или държанието на Ася неочаквано му внуши, че зад него се крие нещо силно и опасно, може би помисли, че все пак той е отхвърлил неподозирана комбинация и се опита да приложи обичайните си хитрости. Но той заприлича на кукла, зле нагласена. Очите на Ася го караха да губи сигурност и без да владее движенията си, пристъпи към вратата. Тук се опита да се усмихне:

– Все пак можем да поприказваме отново.

Без да му отговори, Струмски блъсна вратата зад гърба му.

Глава XV

След обед, към четири часа Надя чу звънеца и избърза да отвори. Помисли, че е раздавачът на писма. Остана изумена от изненада.

Пред входа стоеше Здравев.

– Добър ден!

Той изглеждаше изчервен от смущение, хвърляше плахи погледи по стълбите нагоре и почти избута Надя Струмска за да влезе във вестибюла, след което затвори вратата зад гърба си.

– Как е Ася? Отдавна ви бях обещал да го навестя. Боледува ли още?

– Но той отдавна ходи на работа! – възкликна Надя.

Здравев се усмихна, като се помъчи да се покаже изненадан.

– Гледайте! Сякаш живеем на различни планети. Значи оздравял! И ходи на работа. И сега не е в къщи?

Той не можеше да скрие радостта си. Но това не беше добродушната радост на приятел. Това беше ликуването на човек със скрити намерения. Виждаше, че всичко върви, както му се искаше, и се радваше. Очите му гледаха похотливо жената.

Тя си спомни тоя поглед от деня на чая и с предусещането на близка опасност се помъчи да я избегне.

– Да, Ася го няма в къщи. Той ще се радва да дойдете пак. Аз ще му кажа. Заповядайте довечера например, с госпожата.

Тя беше съвсем сама в къщи. Слугинята нямаше да се върне до вечерта и Ася не можеше да се очаква по-рано.

– Ах – ласкаво се усмихна Здравев, – нима няма да ме поканите.

Тя беше по домашна роба без ръкави и с широко деколте. Неговият поглед не се отмахваше от съблазнителната розова плът. Въпросът му я смути. Нима наистина искаше да не го покани? Помъчи се да се усмихне и като пристъпи до кабинета, чиято врата отвори, тихо каза:

– Заповядайте!

Той бързо влезе.

– Ето, това се казва да си изпросиш нещо.

Тя му показа де да седне и, без да влиза в стаята, се извини:

– Аз ще отида да ви направя едно кафе.

Отиде в кухнята и замаяна започна да търси приборите за кафе. Тя беше уверена, че Здравев знае всичко за Ася. Нима никога не го е

срещал или от никого не е чул? Страхуваше се, че гостът знае и за часовете, в които съпругът отсъства и точно затова е дошъл по това време. Нарочно се бавеше в кухнята. Очакваше някой да дойде. Минутите минаваха бавно. Никой не идеше. Най-после трябваше да занесе кафето.

Здравев стоеше облегнат с гръб към прозореца и гледаше към вратата, като че ли чакаше тя да се отвори.

Надя сложи подноса на малката масичка сред стаята и покани. Здравев не помръдна. Само настойчиво я изгледа и каза:

– Колко сте малка и мила!

Той дишаше тежко. В тоя миг големият дебел човек беше само едно желание. Устните му бяха добили влажност, очите гледаха дръзко, тялото се вълнуваше.

Тя се опита да се пошегува:

– О, сравнение не може да стане с вашата жена!

И бързо добави:

– Тя е толкова хубава!

Хрумна ѝ хитрост и ловко поиска да я използва:

– Всъщност вие трябва да я пазите много.

Искаше да събуди у него ревност, за да отвлече силите му към други чувства.

– Тя е толкова мила. Не сте ли ревнив? Не се ли страхувате?

Той я гледаше настойчиво и сякаш нищо не чуваше.

Все по разтревожена, тя прибягна до издайнничество.

– Аз положително зная, че един се интересува за нея.

Тя думи прозвучаха грубо и неубедително.

Той притъпи към нея, сумтящ, алчен. Надя се отдръпна, пред него тя изглеждаше като изплашена птичка. Той се изправи пред нея, протегна ръка и глухо, задъхано каза:

– Дайте да ви целуна.

Тя се притисна до вратата, лицето ѝ заруменя, яростни искри блеснаха в очите ѝ.

– Значи затова дойдохте! Идете си. Идете си или ще викам.

Цялата се вълнуваше. Гняв и сили струяха в кръвта ѝ. Сега тя беше способна да се бори, да крещи. Оскърбена, гневна, изпълнена от погнуса и омраза.

Той я прихвана и изведнъж бързо я дръпна към себе си. Тя се изгуби в широката му прегръдка, задуши се от силата му и захлипа:

– Вие постъпвате подло. Ах, животно!

Изтръгна ръцете си и започна да дращи.

Той целуваше раменете ѝ, търсеше устните ѝ, разтапяше се в огън, който пареше и унищожаваше.

– Подлец! Животно! – викаше Надя, но силите ѝ я напушаха.

В един момент той ловко я прихвана под коленете и кръста и я понесе към диванката.

– Звяр! Оставете ме! На помощ! – пишеше тя.

Нямаше вече сили. Неговият дъх я гореше, неговата прегръдка я смазваше, целувките му събуждаха дълбоки инстинкти. Тя чувстваше, че загива. Нейната млада, неудовлетворена плът ѝ изменяше. Тя вече не се противеше. Притвори очи разтреперана от ужас и наслада. Тя забрави кой е той. Не го виждаше. Чувстваше над себе си само халата, за която толкова жадуваше. Той притискаше месата ѝ, пиеше устните ѝ. Побесня, хвана развълнувано дрехата ѝ и я разкопча.

Тя отвори очи и видя лицето му и това лице – потно, тлъсто и разквивено от похотливост – възвърна отново съзнанието ѝ. Като проблясък от друг свят премина в главата ѝ мисъл за мъжа ѝ, за нейния дом. Спомни си как дойде Здравев в къщата и кой беше той. Сега виждаше най-добре кой е. Алчната уста, която поглъщаше всичко, която искаше да глътне и нищожното, останало за нейния мъж.

Измъкна ръцете си и стръвно ги заби в проклетото лице, после с всички сили блъсна мъжа и скочи. Изнемощяла, тя се залюля няколко крачки, погледна към вратата, изписка и падна в безсъзнание на пода.

Вратата на стаята беше широко отворена, на прага, блед, със страховно неподвижни очи, стоеше Ася. Той остана няколко мига така, после пристъпи до писалището, отвори едно чекмедже. Нито една чертичка от лицето му не помръдваше, нито една дума не отронваха устните му. Вдигна ръка и с ледено спокойствие насочи пистолета си към дивана.

Там, плахо сгушен, стоеше дебелият мъж и поглеждаше с тревожни очи. Потта бе замръзнала по челото му, ръцете му трепереха, сладострастната долна устна висеше като мърша. Когато видя дулото на пистолета, той вдигна ръце.

– Ася, моля те, чакай да ти обясня.

В стаята екна гръм, след това настана тишина, в която можеше да се чуе туптенето на едно сърце.

Ася гледеше със стъклоно неподвижни очи, ръката му с пистолета бе паднала. Притиснат до стената при дивана, онемял от страх, не вярващ на чудото, че е жив, трепереше Здравев. Точно над главата му стената се бе отронила.

Ася притвори очи и сякаш въздъхна. Може би той се радваше, че

всичко мина така. В същия миг към него се хвърли Здравев и унижено замоли милост.

Ася сложи пистолета на масата.

– Върви си – каза той и думите му звучаха с презрение. – Аз вярвам, че ние ще се срещнем другаде и ти по-скъпо ще ми платиш.

Здравев се престори, че иска да каже нещо, озърна се към стаята и бързо се измъкна.

Стенният часовник удари шест пъти.

Ася погледна жена си, пристъпи към нея и замислено се загледа в неподвижното тяло.

Глава XVI

Ята лястовички, всички с разперени криле, сини и без глави, стояха неподвижно по тавана. С притворени очи те изглеждаха като че ли хвърчат, но тая върволица от лястовици без глави е нещо грозно.

Ася лежи на диванката и гледа тавана. Той държи дълго очите си притворени и може да се помисли, че спи. Така стои вече целия предиобед.

Сутринта рано дохожда лекар. Госпожа Струмска е зле. Тя лежи в спалнята и изглежда спокойна, само след като е убила нервите си с белите прахове, които я обезсилват и приспиват. Щом те престанат да действат, болната плаче, говори винаги едни и същи думи, от които се разбира, че тя има някакви втълпени представи за себе си. Тя е много отслабнала, но е така нежна и мила с разплаканите си очи!

Лицето на Ася е бледо и строго изопнато. Дълбока бръчка между двете вежди издава съсредоточеността на мислите му. Той вече не вижда обезглавените лястовици по тавана – върху невидима бяла стена, погледът му втренчено разпределя цифрите на една равносметка.

Последното събитие в неговия живот бе отворило очите му по-широко, а в сърцето му събуди чувства по-малко колебливи. Нещо повече, то сякаш раздра маската на нещата и събитията и там, дето все още съзираще добро, изведнъж видя пипалата на влечуго. Чудовището имаше образ и той го виждаше съвсем ясно. То имаше и име и той го шепнеше с глас, като едновременно се подсмивваше на предишната си вяра в доброто. Душата му се вълнуваше издъно. Едно съзнание рязко и смело потушаваше предишните слабости и самозалъгвания. Въздействието на стария художник и рязкостта на някои случки бяха събудили у него склонността да стане проповедник за по-добро. Сега той чувстваше сили да се бори, да унищожава и наказва.

Доброто беше самоизмама за наивните. То не съществуваше вече. Проследяваше всички събития и виждаше подробностите на една жестока комедия, в която той и другарите му са играли ролята на шутове, докато...

В лицето на Здравева той виждаше образа на чудовището, което е изкористявало всяка добра стъпка, но личната омраза към тоя човек не го заслепяваше. Здравев не беше сам, Здравев като личност не би занимавал ума му, Здравев беше система, чудовище с хиляди пипала, което

от всяка борба за по-добро правеше локва кръв, за да се храни. Здравев беше символ на злото, срещу което той намираше, че е дошло време да се бори. Това зло унищожаваше равнодушно, но хитро и подло безименните герои на всяка борба. И Илова, и Загорова. Старият Ведров имаше право, неговата картина на действителността беше жестоко истинска. Предрешено, чудовището дебнеше безименните носители и борци на идеи. Днес то е в редовете на воюващата интелигенция, утре е сред тълпите и винаги с една цел – върху трупове на падналите да намери своето благоденствие.

От спалнята долитаха стенанията на Надя. Ася изтръпваше, в очите му блесваха сълзи, после той ги притваряше и стоеше неподвижен със стиснати зъби. Но в този миг той не можеше да не мисли само за себе си, за най-близкото, преживяно от него. Каква жалка роля е играл той!

Бяха дни, когато мислеше за достатъчно, че е изпълнил дълга си в борбата. Имаше ли повече работа? Не. Борбата беше свършена, по-достойни можеха да продължат. Здравев, защо не! Може би той е по-годен за новата работа. В далечината той виждаше осъществена крайната цел и обичаше всички труженици. Всеки да извърши онова, на което е способен. Не му беше жал, че остана забравен, отхвърлен и гладен. Той не търсеше награда за жертвите си. Жертви бяха дали и други. Той знаеше стотици, които се бореха рамо до рамо с него. Техните имена не се чуват. Те всички изпълниха дълга си и не потърсиха награда, защото не търгуваха, а воюваха за ламтежите на душите си.

Какви наивници!

Всичката кръв нахлу в главата му, отвори широко очи и започна да следи дебелия контур на Здравева, която се изправи пред погледа му.

В борбата него го нямаше. Беше заминал или полежал дълго в някой зимник.

Когато всичко бе спечелено, изведнъж се яви и името му започна да се слага зад всяко дело. Той е герой от борбата, той е народен представител, той е кандидат за министър. Простира ръце и завладява всичко. На страхливеца от зимника сега не липсва смелост за нищо. Той изобличава със своя вестник, убива чрез своите хора. В името на идеала? Не! За лично благоденствие, за насищане на чудовищно лакомство.

Ася стиска очи и зъби и се мъчи да се успокои. Той не трябва да мисли само за Здравева.

Здравев е нищо, ако е сам; той е система, зло, което е завладяло страната. Още по-лошо, той е чудовище с хиляди пипала, което се кърми от всяка борба, когато борците са наивни.

За това трябва да мисли. Загоров имаше право, бедният Загоров имаше право. Хората на идеала и борбата трябва на утрешния ден да бъдат и хора на творчеството, ако не искат да ги изяде чудовището.

За това трябва да мисли!

Когато отвори отново очи, той видя своите приятели – Загоров, Мико и зад тях легионът безименни. Над тях сияеше чисто небе, лицата им изглеждаха добри, вятърът развяваше косите им.

Видението трая само миг и веднага изчезна, очите му го търсеха, но намираха само безглавите сини лястовици по тавана.

Ася стана. В къщата не се чуваше нищо. Белите прахове бяха приспали болната. Опияняващо вълнение галеше тялото и ума на мъжа. Той носеше в сърцето си едно решение.

Глава XVII

Старият художник стоеше пред статива, на който бе поставена новата му картина, която даваше изгледа на утрешния ден. Той я гледаше с вълнение и говореше:

– Утрешният ден е златна нива. В далечината се задават жетварите със сребърни сърпове. Гълъби се мъчат да целунат синьото на небето. Утрешният ден, когато на него сме спрели всичките си надежди, може да бъде само ден на плодородие, на най-топли багри, на излитане до небесата.

На дивана лежеше изопнат Младенов, той погледна с усмивка към стария и проточи:

– Да, и на излитане до небесата, та като се падне оттам, да се свърши цялата комедия.

Сложи главата си на възглавницата, като подложи ръцете си. Помълча няколко мига и изведнъж скочи. Започна да се разхожда из стаята, като се мъчеше да се изправи. Опъваше ръцете си, сякаш костите му бяха счупени. Спря пред стария и продължи:

– Омръзна ми, чуваш ли, омръзна ми. В тая страна всички хора са луди и слепи, които се хвърлят в тъмнината и взаимно се изтребват. От никъде не прониква слънчев лъч. В тая страна не грее слънце. Слънцето е угаснало! Аз съществувам вече тридесет години. Откакто се помня, не зная спокоен ден. Само войни, преврати, пак войни, побоища, революции, бесилки. Тъмно е в тая страна. Кажете, къде по света е така! Да, в Мексико, в Албания. Но аз се отказвам да живея в такава страна. Животът е така хубав, а какво правим ние по време на най-големия разцвет на културата? Не, аз заминавам. Твоята картина, и тая, и предишната са, са глупави с тенденцията, която им даваш. Предпочитам да умра от глад някъде по света, отколкото да дишам тази отрова. Не мислите ли да правите нов преврат, за да се събдне утрешния ви ден?

Ведров няколко пъти се опита да го прекъсна.

– Чакай, какво избухна?

в тоя миг в ателието влезе Ася. На вратата той се поколеба, изгледа Младенова, после стария.

Ведров тръгна към него.

– Влез. Добър ден. Ела да ме спасиш от нашия писател.

Ася се усмихна сдържано. Лицето му изглеждаше загадъчно

одухотворено, той пристъпи и спря пред картината.

Ведров му обясни:

– Ето бъдещето, което ме посъветва да рисувам. Не ти ли харесва?

Ася бе отправил поглед към картината, но сякаш виждаше друго.

– Хубава е – каза той. – Но утрешният ден сега за мене е друг – той трябва да бъде бунт на безименните. Те идат от дъното на безкрайно поле. Над тях сияе синьо небе, очите им горят, вятър развява косите им... Или не. Това ще предхожда утрешния ден. Първо е борбата.

Ведров го погледна изпитливо.

– Каква борба?

Младенов се обади от дивана, на който беше легнал отново.

– Не ти ли стига, че ще има пак борба. Сега ще бъде бунтът на безименните. Не чу ли, дявол да го вземе! Сега и мъртвите ще се надигат.

Ася се извърна към писателя.

– Защо ги наричате мъртви?

– Кои съм нарекъл мъртви? Вашите безименни. Не съм мислил това. Но, слава Богу, случайно съм улучил най-добре. Вашите приятели и всички вие сте мъртви за истинския смисъл на живота. Бунт на мъртвите е вашата борба в миналото, днеска и утре. Какви са целите на борбата ви – кого да назначите кмет, кого министър-председател. Вие опростачвате живота, като го свеждате до най-низки цели, затова сте мъртви за него. Вие водите борба, като замествате само кметовете. Е добре, може да налучкате най-подходящият, но системата е изпортена още от начало. Ако нашата България не бе откърмена и израсла в политически борби, а имаше десет умни мъже, да въведат система за дисциплиниране и възпитание на поколенията у нас, всички борби щяха да бъдат излишни. Тези поколения щяха да открият и по-високи цели в живота си. Ние живеем варварски и първобитно, трябва да се срамуваме, че нямаме философия, изкуство и човечност. Сърдим се на Ивана и го заместваме със Стояна, а и двамата са едно и също.

Младенов отново беше скочил от дивана. Той говореше накъсано, скачаше от мисъл на мисъл, но се познаваше, че в него всичко има една основа, наблюдение, събиране на мъка. Ася и Ведров го разбираха и искаха да охладят огъня му. Но той сякаш се страхуваше, че едно прекъсване, един въпрос и – ще се оплете. Той беше от ония натура, които по-добре пишат, а лошо и непълно говорят. Беше му накупяло и сега се изказваше. Но се страхуваше от въпроси и уловки. Напоследък той наистина беше решил да замине, да избяга от България. Думите му издаваха

донякъде причината за това бягство. Наред с това той мислеше да напише книга, в която да даде безсмисленото съществуване на едно племе. Разбира се за българското племе мислеше той, без да признае това дори пред себе си.

Без да позволи да го прекъснат, той говори дълго. Нито Ася, нито Ведров можеха да му се разсърдят за някои груби думи. Младенов не позираше, а говореше почти с треската на отчаян. Това беше викът на жадуващия за култура и просвета, това беше стенанието на един окован дух и същевременно на един измъчен дух, който с умение би могъл да изпита всички радости на живота. Той свърши, като повтори, че ще избяга, ще замине.

Хвана го яд, може би, че вложи много нерви в разговора и, като се сбогува доста сдържано, напусна ателието.

Ася и Ведров останаха мълчаливи след него. Старият художник гледаше мрачно, след малко стана, приближи до статива и като взе картината на утрешния ден, захвърли я гневно в един ъгъл.

– Всеки случай, глупаво е, че на стари години се върнах към алегорията.

Той отиде до вратата, като че ли очакваше да намери Младенов още там, отвори и почти със съжаление затвори вратата.

– Аз исках да се заключа в манастир и след това да тръгна и да проповядвам последователност. Да бъдем горещи или студени. Какъв съм аз сега?

Но сякаш пожела да прикрие истинското си настроение и неочаквано запита:

– Каж ми за какъв бунт на безименни спомена ти?

– Ония безименни, които ти бе нарисувал като трупове, от които се отхранва...

– Има ли нещо ново?

– Има. Ела довчера у дома. Оттам ще те заведа при група стари приятели.

– Какви приятели?

– Безименни, между които аз нося идеята за новата борба.

– Може ли довчера да не дойда? Да бъда поканен друг път. Например когато заседанията станат вече излишни и започне борбата.

Ася, който беше изтръпнал при първия въпрос, зад който очакваше, че се крие отказ, при последните думи се усмихна щастливо. Той присътпи до стария и го прегърна.

– Мили приятелю, ти имаш право. Приказките са излишни. Ние

всички знаем защо трябва да започнем борбата.

Старият стисна ръцете му.

– Омръзна ми да бъда хладен. Намирам, че бездейният Младенов е по-последователен, отколкото аз, като скептик от кафенетата или рисувач на алегорични картини. Повикай ме, когато започне работата.

Глава XVIII

Ася се върна бързо в къщи. Наближаваше девет часа вечерта. След половин час той трябваше да бъде на срещата със своите приятели. Отби се вкъщи само за да види жена си. И дойде тъкмо навреме. В негово отсъствие Надя беше изпаднала в тежка криза. Безпомощната слугиня беше повикала лекар, когото Ася завари вкъщи.

Положението на болната беше много сериозно. Болестта на Надя идеше изключително от нервите. Лекарят се страхуваше след днешната криза да не се изтощи прекалено сърцето. Болната не приемаше никаква храна, това още повече влошаваше състоянието ѝ. Тя минаваше от меланхолия в истерия, само успокоителните лекарства подкрепяха силите ѝ с няколко часа сън. Сърцето ѝ вдъхваше опасения. Едно ново вълнение и болната можеше да получи смъртен удар.

Лекарят виждаше, че лекарствата вече не помагат. Срещу причината на болестта, която той подозираше, че е в силното изживяване на някое семейно недоразумение, трябваше да се действа с лекарства от тоя вид. Той поговори с Ася, който призна, че болната наистина може да страда от спомена за една случка в семейството.

Лекарят си отиде, като настойчиво посъветва Ася да се разбере с жена си. В своите думи той влагаше определен смисъл и Ася всичко разбра.

Той изпрати лекаря, после се върна при леглото на болната. Колко пъти вече искаше да се разберат! За него случката със Здравева беше тежка, неизяснена напълно. Той не знаеше как беше попаднал чужд мъж в къщата му, но беше видял с каква ярост Надя го отблъсна. Мълчаливо той беше наблюдавал сцената, когато тя се бореше за своята чест и в него не бе останало никакво лошо подозрение. Но от деня, в който Надя легна, колкото пъти се приближаваше до леглото ѝ, той виждаше какво голямо страдание ѝ причинява. В минути на меланхолия тя скриваше лицето си и горчиво плачеше, без да смее да го погледне. Друг път самото му явяване я хвърляше в нервна буря. Тогава тя дращеше лицето си, късаше дрехите си и молеше да я бие, като наричаше себе си най-долна, най-недостойна. Някаква вина към него ѝ тежеше и той не разбираше тая вина. По-скоро той се чувстваше виновен. Неговата жена беше оскърбена и той не бе дал още заслуженото на виновния. Имаше минути, в които искаше да прибегне отново до саморазправа. В пистолета му

бяха останали още куршуми. Но бързо обуздаваше увлечението си при мисълта за другата борба, с която щеше да нанесе по-силен удар на Здравева. Той мечтаеше за тоя миг, в който ще свали маската на героя, ще го смъкне от височината, на която се е издигнал, и чувстваше в това не само удовлетворението на обществен борец, а и на личното си желание за мъст.

Болната беше взела отново упойтелните лекарства и сега лежеше бледа, бяла, хубава. Клепките ѝ хвърляха сянка върху лицето и правеха страните ѝ по-хлътнали. Устните ѝ потрепераха в съня.

Ася я гледаше нежно. Да се разберат! Какво го делеше от това същество. В очите му блестяха сълзи. Не искаше да мисли за своята голяма вина, за онова тайнствено, което ставаше у него и го делеше от жена му. Тая вечер не искаше. Налагаше си други мисли. Той трябваше само да накаже тоя, който си позволи...

Погледна часовника си. Девет и половина минаваше. Вече го чакаха. Той се наведе и целуна бледото чело на жена си. После излезе на пръсти...

Почти веднага след него Надя отвори очи. Нощната лампа едва осветяваше стаята. Тя се надигна и се облегна на белите възглавници. Движенията ѝ бяха уморени, лицето ѝ изглеждаше покъртително тъжно. На нощната масичка до лампата бяха разтворени пакетите с упойтелните прахове. Тя се обърна за миг към тях, притвори очи и главата ѝ увисна на възглавницата от мъка и безсилие.

Тя лежеше вече десетина дни, но нито за миг не изчезна от главата ѝ съзнанието за това, което бе станало. Много често тя чуваше утешителните и ласкави молби на Ася, но те не можеха да я изтръгнат от ужаса на оная вина, която чувстваше, че носи. Нейният живот беше покосен и тя не виждаше какво може да я спаси. Какво значеха за нея думите на Ася. Той не я смяташе виновна.

Ах, какво знаеше Ася! Той беше видял, че тя отблъсква Здравева, но миг преди това тя беше способна да се отдаде на животното, а дни по-рано чакаше някой да дойде и да я вземе. Тя беше забравила своя нещастен мъж, беше забравила, че в живота една жена може да намери по-голяма утеха в самопожертването. Тя бе се отдала на склонностите на своята плът и петнеше с желанията си всичко светло за семейния живот. Какво значение имаха сега утешителните думи на Ася, заслужаваше ли ги тя. Те ѝ причиняваха само по-голяма мъка. А когато погледнеше неговото честно, измъчено лице, тя трябваше да изживява ужаса, че искаше да излъже най-добрия и най-достойния. Тя се гнусеше от своята

плът, докосната от хищните лапи на Здравева. Държеше по цели часове ръцете си далече пред очите и трепереше от отвращение. Господи, колко долна беше тя! Можеше ли нещо да я оправдае, да я очисти. Простено е жената да излъже безчестния, който пренебрегва съпругата си, но оня, който е пожегвал всичко от любов и чистота и когото жената така много обича и винаги е обичала! Господи, колко долна беше тя!

Десет дни живееше с тези мисли и през всичкото това време у нея зрееше убеждението, че няма изход и за нея всичко е свършено.

Тая вечер се престори, че взима успокоителните прахове и почака да си отиде лекарят. Изтръпнала, усещаше присъствието на Ася. Когато и той излезе, тя отвори очи, за да изпълни единственото, което още можеше да направи. Тя стоеше безпомощно отпуснала глава на възглавницата и плачеше. Беше ли решението най-доброто. За нея – да, нито миг не се поколеба. Но нямаше ли то да направи Ася по-нещастен? Стори ѝ се, че той би намерил утеха, ако му разправеше всичко, от начало докрай. Можеше ли тогава той да съжалява за една долна жена.

Тя намери сили да отвори нощната масичка, да извади листове и молив и започна да му пише. Сълзите я душаха. Тя спираше да се съвземе и започваше отново. Отначало му каза колко го е обичала, колко го обича и сега, после заговори за болестта му, която ѝ отнела неговите ласки, после за мрежата съблазни и мъки, в които бе изпаднала. Стигаше ли това? Не, не. И тя започна да хули себе си. Съобщи му за любовните писма, които получавала, за очакванията ѝ да дойде някой. И после – най-ужасното: за посещението на Здравева, за борбата ѝ с него и все пак... за възможността доброволно да му се отдаде.

Сълзите ѝ росяха листовете, но думите, с които хулеше себе си, бяха безжалостни. Нека само не се измъчва, мислеше тя и търсеше погрозни думи за себе си.

Когато свърши, сложи писмото на масичката, още дълго лежа с поглед, впит в една точка на стаята. Сега тя чувстваше, че всичко е свършено.

Почти механично протегна ръка към нощната масичка, взе няколко праха от лекарството, погледна наново в оная точка на стаята, сякаш там стоеше някой, и бързо глътна праховете.

Глава XIX

С твърдото желание да не се разкайва за изпуснатия случай за споразумение с Ася, а напротив, един път в живота си със страст да се хвърли в борба срещу него, Слав беше преценил правилно коя нужда бе принудила Струмски да го вика на споразумение. Беше ясно, Струмски сам или заедно с приятели бяха възприели идеята за някакви действия, които, след осуетяването на споразумението, щяха да бъдат насочени срещу интересите на журналиста. Той започна да следи и научи много скоро за някои срещи на Ася. От различни хора чу думи, които говорел за политическото положение. Веднъж тръгнал по следите, Слав попадна на явни белези, че между бойците на последния преврат, останали неизвестни и необлагодетелствани от властта, се образуваше течение начело с Ася, което днеска без значение, но утре можеше бързо да развали всички сметки на техните противници.

Доловил някои по-точни сведения, той ги съобщи на Здравева и останата учуден от държанието му. Колкото пъти ставаше дума за Ася, Здравев винаги се държеше благосклонно, но при последния разговор той побесня само като се спомена името. Беше явно, че и той е дочул нещо за кроежите му или имаше някаква друга причина да го мрази. Той дори не се вслуша в донесенията на журналиста, а сам започна да говори за някакви „опасни типове“, между които сложи на първо място Струмски. Слав си спомни, че убийството на Загорова се предхождаше от подобни изявления на Здравева и се помъчи да бъде въздържан. Същевременно любопитството му нямаше граници. Какво знаеше Здравев? Защо той изведнъж бе изменил мнението си за Ася? Въпросите му оставаха без отговори. Здравев беснееше без да се изясни. Прикриваше под различни формули обвиненията си срещу Струмски, но личеше, че го засягаше нещо лично. Дали Здравев не бе се опитвал да се споразумява с Ася и е бил отхвърлен. Самата мисъл за едно споразумение между Здравева и Ася без негово знание, особено след като той окончателно скъса със зетя си, изплаши журналиста. И така, колебаещ се между две предположения, той реши да дълбае бездната между двамата, което за него беше най-изгодно. Той усили бдителността си, усили и срещите със създравев.

Тая вечер, към десет часа той приближаваше дома на Здравева, когато видя, че от къщата излезе Ася. Журналистът се прикри в тъмнината и

проследи с поглед зетя си. Къде можеше да отива той по това време?

Тръгна внимателно след отдалечаващата се фигура. Ася бързаше с неспокойните крачки на закъснял. Това още повече дразнеше любопитството на журналиста. Каква можеше да бъде тая среща към десет часа вечерта? Не е ли това нов случай от подозрителни посещения. Нищо не можеше да разубеди журналиста, че Ася не подготвя нещо опасно. При друг политически момент журналистът би съумял хубаво да се посмее на всички кроежи на инвалиди като Ася. Точно през тия дни не можеше да се смее. Той се страхуваше, че и камъче може да прекатури колата.

През последните дни Слав очакваше последиците от настойчивата деятелност, която бяха развили със Здравева. Добрият край вече се виждаше. В политическите кръгове силите бяха разединени. В хаоса името на Здравева растеше с всяка минута. Той се слагаше във всички комбинации, които можеше да оправят работите. Около него бяха се събрали сили, които неизбежно трябваше да го заведат до властта. Вестникът, интригите, лъжите бяха изиграли чудесно ролята си. Само нещо да не попречи. Журналистът чувстваше магически страх от неизвестността, която можеше да дойде изведнъж. Тогава по дявола усилията от толкова време!

Той размисляше без да изпуска от очи Ася. В тоя момент разсеяният, подстореният, наглед непрактичен журналист изглеждаше ловък като хрътка.

Ася завиваше по една улица, преминаваше друга. Изведнъж изчезна.

Журналистът погледна за момент изненадан и изтича. Спря на ъгъла, дето се изгуби Струмски и се огледа. На ъгъла, в една кръчма гуляеше компания работници. Един свиреше на хармоника. Слав погледна внимателно в кръчмата, заобиколи откъм улицата, погледна към тъмния двор в гърба на заведението. Върна се отново при ъгъла, отиде от другата страна, внимателно оглеждаше къщите. Ася беше изчезнал сякаш в дън земя. Журналистът пляскаше нервно ръце. Върна се отново към кръчмата, отиде пак към задния двор и сега в него видя да свети един прозорец на някаква вътрешна стая от заведението. Едно подсещане го накара да прекрачи в двора, но в същия миг иззад вратата излезе един от работническата компания, залюля се и се блъсна в журналиста, като му препречи пътя. Видимо пияният работник много се трогна от срещата.

– Ау, братче! – извика той, прегърна журналиста и като увисна на раменете му, го накара да излезе на улицата.

И сега започна онова нетърпимо задяване на един пиян, което вбеси

Слав. Работникът твърдеше, че го познава, че някога са пътували заедно на параход. Искаше да го целува и най-настойчиво попречваше на всеки опит на журналиста да влезе в двора. Точно това караше Слав да мисли, че всъщност пияният е един хитър пазач, но беше безсилен да се справи с него.

Най-после Слав се престори на примирен и си тръгна. Той се надяваше, че докато се върне след няколко минути, пияният ще е отминал. Но когато се върна, дворната врата беше заключена, а пияният го пресрещна още от ъгъла и отново увисна на раменете му.

Истински вбесен, журналистът си тръгна. Той реши, че е достатъчно и това, което видя. Беше сигурен, че в задния двор бе свикано тайно събрание. Макар и вече късно, той се отправи веднага към Здравева.

Глава XX

Късно през нощта Ася се прибра в къщи Той влезе веднага в спалнята, изпълнен с безпокойство за болната, и остана учуден от странната тишина в стаята.

На масичката до леглото гореше нощната лампа. В полумрака той видя болната да лежи тихо, скръстила ръце на гърди, косите ѝ разпилени по бялата възглавница. Ася усещаше тишината, като присъствието на скрити хора, които дебнеха в тъмното на стаята. Облада го страх, но той не посмя да запали голямата лампа, за да не събуди болната. Приблужи до леглото. Погледът му беше привлечен от разкъсаните пакети от лекарството върху нощната масичка и от един лист хартия, върху която прочете своето име. В същия миг той посегна към болната, потърси ръцете ѝ, бързо обгърна главата ѝ, после се отдръпна изплашен и извика:

– Надя!

Хвърли се към ключа на лампата, запали я, върна се към леглото, сграбчи болната и като раздрусваше тялото ѝ, викаше:

– Надя, Надя.

Тоя вик звучеше изплашено и болно. Отначало в него се различаваше името на жената, после той затрепери само като сърцераздиращ стон...

Още същата нощ в къщата се узна за смъртта на Надя Струмска, сутринта дойдоха някои познати и роднини. Ася стоеше като помръзнал до леглото. Той нямаше сълзи на очите, но те изглеждаха така мъртви и неподвижни, сякаш скръбта бе скъсала връзката им с живия му организъм. В стаята при мъртвата постоянно идеха хора, слагаха цветя, обръщаха се към Ася, ръкуваха се и изказваха съболезнованията си.

В един ъгъл отдавна стоеше Слав. Журналистът беше явно опечален, но той като че ли обръщаше повече внимание на Ася, отколкото на покойницата. Гледаше уплашено към зетя си и искаше да му каже нещо, но или не смееше, или не намираше удобен случай. Няколко минути преди да изнесат мъртвата дойде Младенов. Той сложи своите цветя и дълго, втренчено гледа покойницата. Не се ръкува с никого, не погледна никого. Сбогува се с умрялата и веднага си отиде. Тъкмо в крайната коректност на неговото държане личеше дълбокото чувство на скръб, по-голяма, отколкото у другите.

Вечерта след погребението Ася се върна вкъщи и помоли да го

оставят сам. Но веднага след като другите си отидоха, при него влезе Слав. Тоя винаги хитър и ловък човек беше обладан от някакво смущение, което го правеше неузнаваем. Без да погледне Ася, той заговори, като търсеше думите си:

– Аз зная, че не ме обичаш, да, дори ме презираш.

Ася не го слушаше. Отначало той беше седнал на дивана, после сякаш не можеше вече да се държи от безсилие, легна, като зарови глава в малките пъстри възглавници.

Слав продължаваше с мъка:

– Все пак ние сме роднини и особено след смъртта на бедната ми сестра, аз се чувствам задължен...

Той нервно чупеше ръце, дърпаше дрехата си и все още се колебаеше. В тоя миг той не приличаше на алчния, безсрамен карьерист. В душата му се водеше борба – и явно надделяваше доброто, което крайно го смущаваше, сякаш то не бе негово пожелание, а нещо чуждо, от което не знае как да се избави. Няколко пъти той поглежда към вратата и винаги го спираше трогателно отпуснатото тяло на Ася и неговият сподавен плач, който идеше изпод възглавниците. Най-после се реши, приближи се до дивана и каза:

– Ние сме противници, но и роднини, което аз не мога да забравя. Ася, Ася, ти трябва да заминеш. Тебе те грози опасност. Много голяма опасност, това зная положително. Замини. Остави се на мене, аз ще ти устроя това. Хем ще се поразсееш сега след смъртта... чуваш ли ме, Ася?

Той разкри главата му и повтори отново думите си:

– Ти трябва да заминеш. Временно да скъсаш с приятелите си. Може би по-късно опасността ще мине. Но сега е лошо. Тебе те дебнат. Зная го положително. Спомни си за Загорова, така беше и с него...

Но изведнъж се уплаши, че е казал много, замлъкна и започна нервно да се разхожда из стаята. Когато отново се обърна към Ася, видя, че той седи на дивана и го гледа с втренчени очи и разкървено лице.

– Така значи!

Някаква дива ярост бе преобразила Ася.

– Така значи – повтори той. – Изкористихте борбата, в която ние жертвахме живота си, изхвърлихте ме като непотребна дрипа, убихте другарите ми, посегнахте на жена ми, сега искате и с мене да свършите...

Слав, истински изплашен, се помъчи да го прекъсне.

– Ася, аз исках само да те предпазя.

Но Ася беше извън себе си. Тялото му трепереше от възмущение, очите му горяха гневно. Той викаше с всичкия си глас:

– Моят живот вече не струва нищо, но преди да ви го дам, аз ще сваля маските, ще пречупя ръцете ви, които заграбват всичко...

Гласът му пълнеше къщата, може би се чуваше и на улицата. В този ден на самозабрава от скръб по любимата жена всичко наболяло бе се развързало в душата на Ася и кипеше като кратер. Но неговите думи не бяха само внезапен изблик, неговите закани не бяха истерични крясъци на един отчаян. Зад тях се криеха и сила, и решения.

Журналистът почувства това и побягна облекчен, че все пак е изпълнил един дълг, но уплашен то постъпката си.

Глава XXI

Беше валил дъжд. Жълтият паваж на булеварда лъщеше от чистота. Към шест часа по него тръгна вечната тълпа, която в привечерната разходка по булеварда откриваше хубостта на града и хората, които виждаше през нежните светлини на залеза или през пламналите очи на хубаво момиче. В тоя час за тълпата, излязла от прашните канцеларии, от университетските аудитории, от колибите в крайните квартали и от дворците на богатите, грижите на деня изчезваха, големите въпроси, които пълнеха вестниците, не съществуваха. Това беше шествие на любители на въздуха, на любители на интимни разговори, на ловци на обещаващи погледи. На булеварда всички момичета са хубави, всички мъже са влюбени. Върволицата се ниже по двете посоки на булеварда, през двата часа за разходка всички са извън живота на деня и изглеждат щастливи и добри.

В сладкарницата на ъгъла въздухът никога не се пречиства и връзката с живота и въпросите на дните никога не се прекъсва. Тук се менят само хората, но когато седнат пред масите, те изглеждат едни и същи. Във вечерния час на разходката тук се донасят всички новини, тревоги, въпроси, господата сърбат кафе и правят баланса. Това е дейност, за която никой не получава възнаграждение, но затова, може би, се върши с увлечение. Тук се събират писатели, художници и прелетни птици: някой чиновник, който сега скрито съчинява поеми, някой професор от университета, който много навреме се е опомнил и, вместо да издаде стихосбирка, е завършил науките си. Някои идват всеки ден, други на месеца веднъж, но сладкарницата е винаги пълна и мъчно се различава, че това са различни хора.

Тази вечер разговорите не се изчерпваха. От няколко дни се знае, че нещо става. Неизвестното е в най-голяма възможност да бъде безрайно, а това, което се мълви и долавя, може да изглежда най-различно. Едни говореха за приготовленията на нов преврат, други – че срещу някои силни личности на деня се готвят изобличения тежки, решаващи. Едно се знаеше положително – че страната е пред ново правителство. Вестниците пишеха категорично това. В самата правителствена среда се водела скрита борба. Резултатът трябвало да се очаква всеки миг.

Писателят Младенов влезе в сладкарницата, потърси с очи още от вратата и се отправи към най-крайната маса. Тук, между няколко души,

които оживено приказваха, мълчалив и незабелязан, седеше Андреев. Сред тютюневия дим неговото лице изглеждаше черно-жълто като на мумия, под очите му, втренчени в неопределена посока, имаше големи, болезнени кръгове.

Младенов спря пред него и сложи ръка на рамото му:

– Ако искаш, ела с мен. Имам да ти говоря нещо.

Няколко души от масата се извърнаха. Един се обади:

– Няма ли да седнеш, Младенов?

Младенов благодари и тръгна, последван от Андреева. Те излязоха на булеварда. Бледият поет вървеше послушно, не попита къде го водят, каква работа имат с него. Той изглеждаше съсредоточен в себе си, в мислите си, но това не го правеше твърд, а безволев и разсеян.

До къщата на Младенова никой не проговори. Като противоположност на поета, Младенов изглеждаше твърдо решен на нещо. Той не се колебаеше нито за миг, всичко беше обмислено от по-рано. Те влязоха в една светла стая с много книги, с хубава писалищна маса, с масички, върху които имаше много лули, чибуци, пепелници, с килим на пода и много пъстри възглавници, разхвърляни по него. Всичко това привлече погледа на Андреева и той за пръв път сякаш се върна към действителността. Неговите очи заблестяха, тъжно усмихнати.

– Колко е хубаво тука! – прошепна той.

Младенов приятелски сложи ръце на раменете му.

– Ти сега къде живееш?

Но веднага се сети.

– Ай, зная. На тавана, там, мисля, че дохождах веднъж.

– Не, оттам ме изпъдиха – поправи го Андреев, – дълго не бях плащал наема.

Той се помъчи да изглежда весел и добави:

– Сега съм като кукувиците – по градините, по приятели – без гнездо.

Младенов се намръщи:

– Но не си ли на работа? Нали имаш някаква синекура?

Андреев помълча, а лицето му стана така тъжно, сякаш му спомниха нещо непоносимо болно.

– Да, но аз се отказах от нея – прошепна той. – Моите другари доста остроумничеха с моите синекури. Не можех да понасям вече. Предпоетох да остана на улицата.

Младенов избухна:

– Твоите другари са маймуни. А ти си се пожертвал от излишни

умувания. Аз те харесвах тъкмо за това, че в твоето уреждане на живота имаше нещо дяволски остроумно. Твоите заявления за синекура пред различните властници бяха най-хубавата плесница, която те инак никога не биха получавали.

Поетът го погледна учуден.

– Навярно вие ми се подигравате.

– И през ум не ми е минавало. Вие мислехте за вашата поезия и ви беше безразлично кой ще ви даде служба, за да удовлетворявате празния си стомах. По тоя начин показвахте на различните господа, които смятат, че от техните разпавии за власт няма по-важно нещо, че цените поезията си над всичко. Туй беше хубаво и вие сте го изпуснали. Няма ли вече да вземете страна? Да станете бял или червен? У нас всички са нещо. И всички се борят помежду си. Трябва и вие да станете нещо. Да поведете борба. Ха, ха!

Думите звучаха иронично и сякаш плющяха по лицето на жълтия поет, който ставаше по-блед и по-малък, очите му смутено търсеха нещо по пода, пръстите на ръцете му нервно чоплеха панталона. Младенков го погледна за миг и млъкна. Стана му жално. Всъщност той се беше увлякъл не на място. Имаше съвсем друга работа с поета. Изведнъж попита любезно:

– Защо не седнеш?

Когато Андреев седна, той му предложи цигара, която поетът жадно засмука.

На пода, до масата бяха оставени два куфара, разтворени. В тях имаше вече сложени някои дрехи. За миг Младенков се замисли, после посочи куфарите и заговори:

– Всъщност много е хубаво, че си без квартира. Аз заминавам. Ще приемеш ли да използваш стаята ми, докато отсъствам? За наема няма да се грижиш.

Очите на Андреева светнаха и в тях заигра нещо безкрайно мило, но изведнъж те се помрачиха и той стана.

– Къде? – учуди се Младенков.

– Няма да ви позволя да се гаврите с мен.

Андреев трепереше цял, а лицето му беше станало зелено и злобно. В един такъв миг той бе зашлевил стария художник Ведров, сега беше способен, може би, на същото. Тоя измъчен от лишения човек беше съвсем особен в изживяванията си. Той търпеше, мълчеше, някак се присламчваше към другите, не живееше с тях, а се провираше между тях. Всеки би помислил, като го гледа, че може да го тупне по рамото или да

му се измее в лицето. Той имаше жалък изглед, а като се узнаят повърхностно постъпките му, можеше свободно да се нарече подлец и всякакъв. Но когато избухнеше, изведнъж се разбираше, че това е един угнетен дух, който събира всички горчивини, докато чашата прелее. Тогава той ставаше хубав, мъжествен – такъв, какъвто всъщност би бил, може би, ако животът не бе го смазал толкова.

Младенов го гледаше с възхищение.

– Защо мислиш, че се гавря с тебе? Има ли нещо по-естествено от това, което ти предлагам? Аз заминавам. Е, добре. Използвай моята стая, докато отсъствам. При други приятели нали също ходиш да спиш? Аз обичам твоето творчество – ти тук ще можеш да поработиш. Затова те повиках. Да ти предложи стаята си.

Андреев го гледаше изпитателно, не вярваше, че след минута няма да го плеснат. Но постепенно думите на Младенова му вдъхнаха доверие. Най-после той се усмихна, огледа захласнатата стаята, тъй както би втренчил очи в най-скъпата си мечта. От устата му се изпусна:

– Наистина ли?

– Наистина – увери го Младенов.

И той му обясни защо заминава и защо решил да му даде стаята си и книгите, и всичко, което има. Младенов бил много измъчен от това, което ставало в страната, искал да намери някъде спокойствие, по-друг живот. Няма сил да остане. Харесвал Андреева, защото той бил мъченик на изкуството си. Не жертва ли Андреев всичко за творчеството си?

Бледият поет чувстваше сълзи на очите си. Колко добре го разбираше тоя човек. Да, той жертваше всичко – и чест, и нерви – и понасяше всичко, което хората, със своята жестокост, можеха да му дадат или да помислят за него.

В стаята се смрачаваше. Той протегна ръка, намери десницата на Младенова и прочувствено я стисна.

Глава XXII

Слав беше в редакцията. Телефонът издрънка. Той взе слушалката, попита кой е и приготви молив да отбележи важната новина, която редакционния репортер искаше да му съобщи. Записа първите думи с бързия и нечетлив почерк на стар вестникар. В това време поглеждаше небрежно през прозореца, за да види кой минава по улицата или пък извършаше очи към вратата, на която всеки миг се показваше някой работник или посетител, и даваше нареждания. Не се страхуваше, че ще изпусне някоя дума от телефона. Той отлично знаеше, че същественото във всяка новина се състои от три думи. Другото са подробности, които един опитен вестникар може да си представи. Поради това много често се съобщаваха неверни работи, но вестникът излизаше и на другия ден всичко се поправяше, а новината добиваше още по-голямо значение.

Изведнъж острието на молива му се пречупи, той скочи и започна да вика в слушалката.

– Кой, кой?

Лицето му промени цвят, челото му се запоти, очите му загледаха изплашено. В телефона бръмчеше гласът на репортера.

Тоя ден беше решаващ. Всеки миг Слав очакваше да чуе една новина, чрез която се осъществяваха всичките му стремежи. От месеци неговият вестник играеше ролята да насочва общественото мнение и политическите сили към една промяна. Той пускаше ловки интриги, подхранваше амбиции и изобличаваше. Ту слагаше маската на обществен страж, ту разпалваше страсти. Отначало срещаше силен отпор. После се намериха хора, които прозряха далечните цели на журналиста и неговия скрит господар и се присъединиха, за да спечелят в бъдеще това, което не им даваше сегашното. Зад Здравева се наредиха половината от поддръжниците на управляващата партия. Те всички развяваха знамето на обновата и зад хубавите думи криеха личните си стремежи към власт и богатство. Между тях имаше някогашни честни дейци, на които времето бе изменило очите и възгледите, имаше и наивници, които обичаха повече хубавите думи и обещанията. Но всеки ден групата ставаше по-силна, всеки ден интригите и обещанията подкопаваха силата на другите. Няколко опита да бъдат изобличени пропаднаха още в началото, защото групата на хубавото бъдеще ловко използваше силите си. Зад гърба на тези, които управляваха, те трупаха пари и отхранваха тъмни

сили, които унищожаваша всеки честен изобличител. Мълвата за ставаше за сметка на управниците, а благого – за хитреците. В последните дни се яви една опасност. Но дейността на Струмски и другарите му още не беше широко известна. Те се организираха точно когато Здравевци постигаха целите си.

Тоя ден Слав тъкмо очакваше новината, че правителството е паднало и е образувано друго със Здравева. Редакционният репортер му съобщи новина, от която се виждаше, че силите на неговата група действат. Той трябваше да бъде във възторг от тая мрачна деятелност, която не се спираше пред нищо, защото това пълнеше и неговата кошница. Но в тоя човек, в крайчеца на душата му, бе останала следа от съвест, като незрял туберкулозен бацил, който прави лицето розово, поставя под очите сенки, за да подмамва чуждата снизходителност.

Той не можа да запише новината, но тя го разтревожи. В сърцето му се събуди мъка, ако това не беше яд, че е станало нещо, което не е желал. Репортерът му съобщи, че тая сутрин, доста рано, Ася Струмски, както вървял по една улица със стария художник Ведров, бил застрелян от неизвестен човек. Някои минувачи свидетелствали, че всъщност нападателят не бил сам. Наблизо чакали други двама, които тръгнали с убицеца. До падналия останал само художникът, който, обезумял от скръб, вдигнал ръце над мъртвия си другар и извикал: „Господи, наистина твоето слънце е угаснало над тая страна!“ Полицията арестувала художника. Но в последната минута се мълвяло, че бил пуснат.

В редакторската стая всеки миг влизаха работници, посетители, сътрудници на вестника. Телефонът звънеше отново. Журналистът беше изгубил охота за работа. Той помоли да го заместят, после се скри в друга стая, но не се стърпя и излезе.

Тръгна по улиците. Беше студено и мъгливо. Край него хората минаваха бързо. Той не знаеше къде отива. Вървеше с наведена глава, ръцете му нервно ровеха из джобовете. Няколко пъти изваждаше цигарите си и забравяше, че му се пуши. Скриваше отново кутията. На един тъгъл спря и дълго стоя, без да знае защо. Дебелите меса по лицето му бяха увиснали, рошавите му коси стърчаха изпод шапката. Беше забравил да вземе палтото си, но не усещаше студа. Някои познати го поздравяваха, той машинално повтаряше поздрава. По едно време се огледа наоколо и видя, че е съвсем близо до държавната болница. Тогава си спомни за съобщението на репортера, че трупът на Ася е в моргата на тази болница. Това го оживи. Изведнъж поиска да види убития, да се увери с очите си, че нещастieto е станало. Заедно с това желание у него се яви

надеждата, че може да има някаква грешка.

Влезе в болницата, легитимира се като журналист и го пуснаха в моргата. Но той само надзърна в студената малка зала и веднага се отдръпна. Не беше станала никаква грешка. На една маса видя трупа на Ася. Слав побягна. Но пред очите му стоеше страшното зрелище. Простреният труп се губеше в неясни очертания, но той виждаше съвсем ясно неговата глава, бледото неподвижно лице и косите, паднали над каменната маса.

Потрес, жал и негодувание кипяха в душата му. Отначало това беше само състояние, създадено от зрелището, може би и от някаква привързаност към Ася. Но постепенно то го накара да се замисли какво беше станало. Убийството се предхождаше от работи, които той знаеше. Той дори предупреждаваше Ася. Мисълта му започна да лови нишките на събитията. Ето началото, ето средата, ето краят. Всичко беше начертано и обмислено, една ръка заповядваше, едни уста произнасяха съдбоносните думи. Всъщност Ася беше мъртъв още преди десет, петнадесет дни. Тогава беше произнесена присъдата. И Слав знаеше това и предупреди. Друго не можеше да се случи.

Той потрепери. Облада го дива омраза срещу тая сила, която бе осъдила и нищо не можеше да спре изпълнението. Мислеше за тая сила и не усещаше страх, а омраза и някакво ликуващо чувство, че той може да си устрои чудесна игра. Да дръпне ръка и да свали маската ѝ. Тогава всичко ще се разкрие, силата ще се разнищи и той може да тъпче отгоре ѝ.

Това бяха чувства на роден престъпник, който послушно се слага в чужди ръце, а когато греховете се натрупат, от жажда за зрелище, издава съучастника си. Слав знаеше добре кой беше убил Ася. Никакво приятелско чувство не го свързваше със Здравева, а само най-груб интерес. Чувстваше съблазън да го издаде, изпълнен от удоволствие и радост. Здравев беше пораснал много. Утре той е пръв между първите. Каква забава да го строполи!

Виковете на вестникопродавците по улицата сякаш го пробудиха от сън. Вслуша се. После повика и купи вестник. Прочете бързо новината, която бе привлякла слуха му. Очакваното бе станало. Правителството подало оставка. Здравев ставаше министър. Очите му блеснаха, а устните се присвиха в злорада усмивка.

С такава усмивка отмъстителят взима пари от жертвата, която вярва, че се откупва, купува оръжие и убива.

Глава XXIII

Тая сутрин Младенов заминаваше. Преди да тръгне, посети го Здравева.

Когато я видя, той не се учуди. Тя беше дохождала и друг път. Освен това в техните отношения тя играеше ролята на влюбена. С настойчивостта си бе спечелила и неговата взаимност, която той не можеше да не ѝ даде – от любезност и от известна склонност към лекомислие.

Тя го отрупа с упреци. Колко отдавна не била го виждала! От вечерта, когато го запозна със Струмска. Или малко по-късно, от чая у Здравеви, дето той отиде с надежда да види Надя.

Обикновено той не можеше да устои на милващия глас, с който му говореше Здравева, и на нейния парфюм, който витаеше като магически дух заедно с нея из стаята и възбуждаше ноздрите му, когато тя се докосваше до него. В техните отношения той беше здравият мъж, готов да обича, докато търсят и желаят това от него. Но онова, което го бе въздържало да посети любовницата си, след като срещна Надя Струмска, тази сутрин неочаквано се показа като едно оформено и силно чувство. Стори му се, че би оскърбил покойницата, ако не изгони Здравева, която лъжеше мъжа си, а любовника използваше като вещь за развлечения. Същност това желание не идваше от някаква любов към мъртвата, а от оная разлика, която можеше да направи между двете жени. При срещата със Струмска най-силното му впечатление беше от контраста между честната жена и лъжкията. Отначало това впечатление го помами и той помисли, че може да е влюбен, но срещата му с нейния мъж допълни чувството и го изясни. Той беше обладан само от преклонение към трогателната чистота на семейството. Дали щеше да бъде толкова чувствителен, ако не беше попаднал в дома на Здравеви, дето цъфтеше лъжата и измамата!

Днес погледна госпожа Здравева и нито гласът ѝ, нито парфюмът ѝ можеха да го увлекат. Хубостта на тая жена не прикриваше порока и лъжата.

Тя усети необикновения му поглед върху себе си и се смути. Беше свикнала на ласките и възторга му. Беше свикнала на подчинението му. За нея писателят беше нещо не самостоятелно, непременно бедно, което тя може да крепи и използва. Тя се преструваше на влюбена, а беше обладана само от похот. В нейното държание имаше нещо от ония горди

римски жени, които са се събличали пред робите си без смущение, защото не са ги смятали за мъже. Тя не обичаше Младенова, защото той можеше да ѝ бъде само играчка.

Ето защо, когато неговият поглед я накара да се смути и изплаши, че ще го загуби, тя не можа да измисли нищо друго, а му предложи цена, с която да го купи. Тя побърза да съобщи, че от утре, а може би и от днес от мъжа ѝ ще зависят много работи, и почака да види резултата.

Младенов затвори пред нея куфарите си и извика на слугинята да доведе файтон. После, след като се обърна към госпожата, студено ѝ съобщи:

– Аз заминавам.

Тя се хвърли към него, престори се на отчаяна и пак не можа да измисли друго, освен да му каже колко би спечелил, ако останеше при нея. Тя щяла да говори на мъжа си да му даде служба, щяла да направи всичко, за да го прочуе.

Младенов нетърпеливо очакваше файтона. Когато слугинята най-после съобщи, че е дошъл, той ѝ посочи куфарите, които тя изнесе. Тогава се приближи до гостенката си и, без да се забележи следа от ирония, каза:

– В тая стая оставям да живее гладното и оскърбявано изкуство. Искате ли да не го петним повече с присъствието си?

Почака малко. Тя го гледаше учудено и разсърдено. Той излезе. След себе си чу нейния вик, но не се спря.

Качи се на файтона и потегли, без да се обърне.

В късната утрин слънцето се мъчеше да проникне през мъглата и облаците, които изглеждаха сребърно бели. Първият студ щипеше. Хората бързаха. По главната улица трамваите се движеха като безглави чудовища.

Файтонът бягаше към гарата. Сред шума на улиците и колелата, които гърмяха по каменната настилка, той чу виковете на вестникопродавачи, видя и лакомството, с което хората купуваха вестници и се мъчеха да четат в мъглата. Беше станало нещо важно. Той спря файтона и купи един вестник. Още на първата страница видя съобщението за убийството на Ася Струмски. На същата страница прочете и състава на новото правителство, в което намери името на Здравева.

Нервно смачка вестника и го захвърли на улицата. Когато файтонът забърза отново, той седеше присвит, сякаш някой го притискаше. Лицето му беше сбръчкано, очите притворени.

На гарата си купи билет.

След два часа беше на границата.

Мъглата се вдигаше, слънцето проясняваше деня. Той погледна през прозореца на вагонното купе чуждата земя и въздъхна с облекчение.

Глава XXIV

Нощта беше настъпила отдавна. През прозореца в далечината се виждаха светлини от къщи и улици. В полумрака на ателието празният статив стоеше като изправен човек, на стената падаше неговата сянка. По покрива се чуваха стъпки. Една врата се хлопна в съседния таван.

Старият художник лежеше по гърди на дивана, заровил лице във възглавничките, и гледаше в бездната на мрака. „Накъде?“ – питаше се той и не виждаше път.

Убийството на Ася бе погубило в душата му всички надежди. Никаква борба срещу убийци из засада нямаше смисъл. Тая сутрин, след ужасната случка той бе разкарван по участъци. Когато се прибра вкъщи, се отпусна като труп и зарови глава във възглавниците на дивана. Отчаяние притискаше душата му. Накъде, питаше се той и виждаше само непрогледен мрак пред очите си. Тоя мрак тежеше над цялата страна. Онова разочарование, което бе почувствал от болните думи на Младенова, сега разцъфваше в него и го завладяваше. Той знаеше живота от петдесет години. И това, което беше виждал Младенов до своята тридесет годишна възраст, се повтаряше. В тая страна нямаше нито един слънчев ден. В политиката споровете се решаваха с убийства. В борбите за нещо по-хубаво загиваха най-светлите личности и над техните трупове израстваха чудовища. Талантите се прогонваха извън страната или ги душеше злоба. В тая страна най-хубавото цвете беше бодилът, а наградата за най-добродетелните стремежи – венец от него. Подлещите се уважаваха и уреждаха живота си, а честните умираха от нищета.

Петдесет години той каляваше характера си да бъде твърд и смел, да бъде честен и открит. С идеята хората да бъдат горещи или студени, но да бъдат цялостни личности, той мислеше, че ще стигне до нещо по-добро. В живота си той срещна мнозина, чийто път не знаеше колебания и завои. Тяхната смърт беше само по-красива, но от това нищо не се оправяше. Писателят имаше право. В тая страна силите се хаяха за малкото от живота. Хората мразеха всеки, който дига къща, по-висока от два етажа, и убиваха оня, който вижда по-далече от тях.

Той виждаше цялата страна, потънала в непрогледен мрак, и питаше – накъде. Убийството на Ася преля чашата. Не беше ли Ася честен, открит, силен и хубав! Не му ли приличаха неговите другари! Убиха Ася, убиха Загорова, а хилядите техни спътници гинат забравени,

смачкани, изхвърлени.

Искаше да плаче. В тая страна е все едно дали ще бъдеш силен или слаб. Злобата е по-силна. Алчността е по-хитра. Те коват оръжието си и безсърдечно унищожават. В мрака не се виждаше нито един разтрог. В отчаянието си той не виждаше нито лъч надежда.

Да замине, да избяга като Младенова! Ох, това е най-лесно! Сега той разбираше Младенова повече от всякога, но не можеше да го последва.

Някога той се шегуваше, че ще тръгне и ще проповядва на хората да бъдат горещи или студени. Сега трябва да стори нещо. Да избяга е най-лесно. Към друго го зовеше неговата любов, защото той обичаше тая малка, помрачена страна. Над нея може да изгрее слънце, трябва само са се намери пътят към него.

Стана му смешно. В тая страна, дето човешкият живот не се цени, дето всеки бяга да стигне пръв властта и богатството, без да мисли през къде минава – ако блесне слънцето, всичко би изглеждало още по-грозно.

Луташе се из мрака. Не намираше изход. В сърцето му лежеше мъка. На очите му натежаваха сълзи. Нощта напредваше, градският шум, който обикновено бие в прозореца като рояк заблудени пчели, стихваше.

Да, задачите на живота не се изчерпват с борбите за устройство на една община – спомняше си той думите на Младенов. Тая борба е груба и реална, тя събужда най-долни инстинкти. Тя притъпява чувството на хората за по-съвършен живот. Ако в миналото е имало десет разумни властници, които са дали насока на възпитанието и друг пример, може би всичко би било по-добро. Лоши ли са хората, зли ли са? Не, ако те се стремяха към съвършенство на духа, към знания, а не към облагите на властта – биха били по-добри. Писателят има право. Упомомрачението е вкопчило хората. Бяс за власт в най-долната му форма. Късно ли е сега да се тръгне по друг път?

Мисълта му анализираше събитията и хората и търсеше изход, но той чувстваше, че отчаянието го обезсилва, мъката – обезверява. Картината на убийството не изчезваше от съзнанието му. Тя натрапваше заключението, че всичко е напразно. Стигнали до безсърдечието, опетнили ръцете си в кръв, хората мъчно биха приспали животното в себе си. Картината на действителността ще остане завинаги страшна. Лудо вино са пили всички.

Той стана. Чувстваше главата си да тежи, пред очите му се явяваха

черни петна. Видя сянката на статива върху стената и потрепери – сякаш два стълба на бесилка стърчаха върху нея. Приблужи до прозореца. Улиците изглеждаха като черни, мъртви реки. Бяха пусти и тихи.

Той излезе. Като на сън премина стълбите от четвъртия етаж и се показа на улицата. При изхода се спря и се облегна на стената. Къде отива? Защо излиза? Но той чувстваше желание да върви. Не усещаше силния студ. Звездното небе и черните смълчани улици го викаха. Той искаше да върви, да върви безспирно. Може би душата сяпао диреше един друг свят.

Но той не стигна още първия ъгъл и едно зрелище разтвори широко очите му и опъна до скъсване нервите му. От някаква кръчма излязоха трима души. Първо един, после други двама. Настигнаха се и започнаха безчовечно да се бият. Юмруците блъскаха в глави, кости пращяха.

Обезумели, безсърдечни жестоки! Той гледаше втренчено и искаше да вика, да пищи. Истерията щеше да го хвърли на земята. Един обикновен бой на улицата. Друг път не би му направил впечатление. Сега той свързваше уличната сцена с всичко изживяно. Чувстваше ужасения си вик на устните.

Обезумели, жестоки, безсърдечни!

Това не бяха трима пияни уличници, а хилядите хора, които утре ще тръгнат по мълчаливите улици, ще оживят къщите, заемат локалите, ще орат нивите, ще отварят касите на канторите.

Побягна. Плач го душеше. Господи, защо си оставил хората такива! Вървеше разбит, с отпуснати ръце, с наведена глава, краката му го люлееха. Спираше, гледаше втренчено към безкрая на улиците и отново вървеше. Пак спря и притисна сърцето си. Наведе очи към земята. Едно черно петно, напоило паважа, го гледаше зловещо. Това беше кръвта на Ася.

Отмина замаян, пиян от скръб. Облягаше се по стените на къщите, за да поеме дъх, и пак вървеше. Далече, в дъното на една улица свършваха електрическите лампи и пред погледа му се откриваше безкрайно поле – синьо и виолетово от далечния изгрев, който идеше. Той вървеше към това поле и искаше да се изгуби, да изчезне в него.

Краят на улицата се пресичаше от канала на река, над която един мост щеше да го изведе нататък. Той стъпи на моста и спря заслушан. Отнякъде идеше плач, разтреперен глас. Той чу една дума:

– Студено!

Гласът беше безпомощен и молеше. Друг му отговори също тъй слабо и тихо, но с желание да вдъхне смелост:

– Призори е винаги по-студено. Завий се по-добре. Аз мога да понасям.

Художникът подири с очи, погледна към канала, под моста и видя две сенки. Избърза по стълбите и слезе долу.

Под свода на моста, сгущени едно до друго, седяха две момчета, боси и дрипави. Едното беше съблякло палтенцето си и с края на дрехата обвиваше другото, като го притискаше към себе си. Смаян, художникът попита:

– Какво правите тука?

Децата гледаха някак изплашени. Едното отговори:

– Ние тук спим.

– какви сте вие? Братчета?

– Не. Днес се намерихме. И той няма родители, и аз нямам.

Старецът погледна просълзен трогателната прегръдка на двете деца, чужди и непознати, а вече поделили завивката. Той остави децата и излезе на моста. Картината на другарството вълнуваше сърцето му. О, ако всички хора бяха такива!

Небето беше станало тъмносино, една след друга гаснеха звездите. Някъде от полето долиташе чуруликането на птици. В далечината, на изток, там, дето полето се издигаше, върховете преминаваха от виолетово в златно, сякаш пожар в друга, далечна страна хвърляше светлините си. Денят се раждаше величествено.

Свежият въздух обистряше ума му, мъката му стихваше. Чувстваше да се възвръщат силите му. Изпълваше го надежда. Откъде идеше всичко? Каква мисъл бяха събудили в него двете бедни деца? Той виждаше детската приятелска ръка да обгръща с обич всички хора, можеха ли тогава те да бъдат зли, жестоки, безсърдечни?

Дружно с новия ден пред очите му се вдигаха завеси. Някога искаше да тръгне по земята и да проповядва – да бъдат хората горещи или студени, да бъдат храбри или подли. Сега виждаше какво трябва – да бъдат по-добри, повече човеци!

Лицето му засия от просветление. В мрака се отваряше път. Той трябваше да го посочи на всички.

Тръгна. Въодушевен, той сякаш стана по-голям.

Насреща изгриваше слънцето и го обливаше с лъчите си.

КРАЙ

© Владимир Полянов

Източник: Словото

Публикация

Владимир Полянов, Слънцето угаснало, Издателство Кралица Маб, С. 1995 (второ издание, под редакцията на Николай Аретов). ISBN 954-533-003-15

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/6702>]